

การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทยในสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย

(พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2501)

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปีพ.ศ. 2475¹ เมื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแล้วเช่นนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ประชาชนเข้าใจถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตย สิ่งสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจในด้านนี้ก็คือการศึกษาค้นคว้าและราษฎรซึ่งเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงได้เร่งทำนุบำรุงการศึกษา โดยได้กำหนดให้หลักการศึกษาเป็นหลักหนึ่งในหลักหกประการที่จะบริหารกิจการบ้านเมืองต่อไป ข้อความในหลักการศึกษามีว่า "คณะราษฎรจะให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร" การที่เน้นเช่นนี้ เนื่องจากถือหลักที่ว่า เมื่อประชาชนมีการศึกษาค้นคว้าแล้วย่อมจะนำมาซึ่งความจริงรุ่งเรืองของประเทศชาติ

เมื่อได้จัดตั้งคณะรัฐบาลแล้ว ได้มีการตั้งกรมการศึกษาดำเนินมาเพื่อวางแผนการศึกษาชาติ สำหรับแผนการศึกษาชาติในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2501 นั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 ฉบับ คือแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475, พ.ศ. 2479 และ พ.ศ. 2494 แผนการศึกษาชาติปี พ.ศ. 2475 การศึกษาแบ่งประถมศึกษาเป็น 6 ปี สามัญศึกษา 4 ปี และวิสามัญศึกษา 2 ปี แล้วเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป สามัญศึกษา จัดส่วนตั้งแต่ประถมปีที่ 1 ถึง 4 มัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนต้นกับตอนปลาย ตอนละ 4 ปี ซึ่งเรียน

¹ รุ่ง ศยามานนท์, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองวันครบหกสิบปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2495), หน้า 127.

จบมัธยมต้น แล้วเรียนมัธยมวิสามนัญไค้เพื่อเรียนวิชาชีพ แต่ถ้าจะเรียนต่อชั้นอุดมศึกษา ให้เรียนต่อในชั้นมัธยมตอนปลาย สำหรับการศึกษาระดับมัธยม เฉพาะเพียงจบประโยค ประถม มีประถมสามัญ 4 ปี ประถมวิสามนัญอีก 2 ปี ถ้าผู้ใดจะเรียนต่อมัธยมต้น เรียนข้ามประถมวิสามนัญ 2 ปีไปไค้เลย² ในปี พ.ศ. 2476 เริ่มมีการกระจายอำนาจ ให้ท้องถิ่นช่วยในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นวิธีที่จะฝึกให้ราษฎรไค้เข้าใจถึงการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย โดยไค้มีพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นในปีนี้ และไค้มีระบบโรงเรียน เทศบาลเกิดขึ้นตามมาในปี พ.ศ. 2478 แต่กิจการของโรงเรียนเทศบาลไม่ก้าวหน้าไป เท่าที่ควรจะเป็น เพราะขาดแคลนทั้งตัวบุคคลและเงิน กระทรวงศึกษาธิการจึงรับกลับมา คำเนินการตามเดิมในปี พ.ศ. 2486 และได้สืบไปให้เทศบาลคำเนินการอีกในปี พ.ศ. 2487 โดยให้เรื่องเกี่ยวกับครู เงิน อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ³ ตาม พระราชบัญญัติเทศบาล เทศบาลรับผิดชอบคำเนินการ เฉพาะระดับประถมศึกษาเท่านั้น และในปี พ.ศ. 2487 ไค้ตั้งไค้ว่าเป็นโรงเรียนเทศบาลตามพระราชบัญญัติ เริ่ม มีการโอนให้เทศบาลคำเนินการ เองอีกครั้งในปี พ.ศ. 2497

ในปี พ.ศ. 2479 มีแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 จากแผนการศึกษา นี้ แบ่งการศึกษาเป็นชั้นอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา 4 ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับ มัธยมต้น 3 ปี มัธยมปลาย 3 ปี เตรียมอุดมศึกษา 2 ปี และอุดมศึกษา⁴ การศึกษา

²กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497, หน้า 1.

³ม.ล.มานิจ ชุมสาย, ประวัติการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย (พระนคร: กองการสัมพันธต่างประเทศ, 2498), หน้า 89.

⁴กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 344.

ในระดั้มเตรียมอุดมศึกษา สถานอุดมศึกษาจัดชั้นเตรียมอุดมศึกษาของตนเอง⁵ สำหรับการจัดการศึกษาภาคบังคับสำหรับทวยราษฎร์โตบังคับทั่วทุกตำบล ในปีพ.ศ. 2478⁶ ในปี พ.ศ. 2480 ได้ยุบชั้นประถมปีที่ 5-6 ในโรงเรียนประชาบาล และเทศบาล เพื่อให้เป็นไปตามแผนการศึกษาฉบับนี้ ในปีพ.ศ. 2484 ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2484 ซึ่งเรียกกรรมการจังหวัด กรรมการอำเภอเปลี่ยนเป็นศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภออีกครั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 ได้จัดการจัดตั้งคุรุสภาขึ้นมาตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 ให้คุรุสภาเป็นสภาในกระทรวงศึกษาธิการมีฐานะเป็นนิติบุคคล และคุรุสภานี้ได้รวมเอาสมาคมคณาจารย์สมาคม ซึ่งตั้งขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2445 เขาไวควย คุรุสภาที่ตั้งขึ้นนี้มีบทบาทในด้านการบริหารงานบุคคลทั้งในส่วนช่วยฐานะครูให้ดีขึ้น และทำหน้าที่เป็น ก.พ. ครูควย

ในปี พ.ศ. 2494 มีแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ซึ่งการศึกษาตามแผนนี้แบ่งเป็นชั้นประถมศึกษา 1-4 ชั้นมัธยมศึกษา 3 สาย มัธยมศึกษาสามัญศึกษา 1-3 มัธยมวิสามัญศึกษาตอนปลาย 4-6 มัธยมอาชีพศึกษาตอนต้นและตอนปลาย รับช่วงจากการประถมและมัธยมสามัญหรือวิสามัญ ทุกระยะที่จบประโยค และมีชั้นเตรียมอุดมศึกษาชั้นอาชีพศึกษาชั้นสูง ชั้นอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัย จากแผนนี้ส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาพิเศษ สนับสนุนทางการค้นคว้าในทางศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ส่วนการศึกษาภาคบังคับให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับที่ 2 พ.ศ. 2478⁷ ปีพ.ศ. 2494 นี้รัฐบาลส่งเสริมโรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษา กรมวิสามัญศึกษาได้ทดลองจัดโรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษาแบบประสมขึ้น เพื่อเป็นไปตามนโยบายที่รัฐบาลต้องการส่งเสริมโรงเรียน-

⁵กรมวิชาการ, เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

⁶ม.ล.มานิจ ขุมสาย, เรื่องเดิม, หน้า 64.

⁷กรมวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 1-2.

ประเภทนี้ โดยทดลองจัดตั้งขึ้นตามแนวการศึกษาแบบใหม่ โดยเริ่มทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496⁸

ทางด้านการศึกษาฝึกหัดครู ก่อนปี พ.ศ. 2496 ได้แยกจัดทำเป็น 4 สาย⁹ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดการศึกษาฝึกหัดครูชั้นอนุปริญญา กรมอาชีวศึกษา จัดการศึกษาฝึกหัดครูอาชีวศึกษา กรมพลศึกษาจัดการฝึกหัดครูพลศึกษา กองฝึกหัดครูสามัญศึกษาทั้งชั้นต้นและชั้นสูง หลังปี พ.ศ. 2496 มีวิทยาลัยวิชาการศึกษาเกิดขึ้น ซึ่งมีการสอนครูถึงชั้นปริญญาตรี และสูงกว่าในระยะต่อมา และในปี พ.ศ. 2500 แยกแผนกครูศาสตร์ออกมาจากคณะอักษรศาสตร์และครูศาสตร์ ตั้งเป็นคณะครูศาสตร์ โดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะครูศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2500 ทำการสอนอนุปริญญาปริญญาตรี และสูงกว่าในระยะต่อมา ซึ่งทั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาและคณะครูศาสตร์นี้เป็นแหล่งที่สำคัญในการที่เป็นผู้ผลิตผู้บริหารการศึกษาของประเทศไทย

สำหรับการศึกษาระดับสูงคือระดับอุดมศึกษา มีมหาวิทยาลัยในช่วงระยะเวลานี้ทั้งสิ้น 5 แห่งด้วยกัน คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 และยังคงดำเนินการอยู่ ในปี พ.ศ. 2476 โอนคณะนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปตั้งเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2495¹⁰ ในปี พ.ศ. 2485 แยกคณะแพทยศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งเป็น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย-

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

¹⁰ กำหนด พลังกูร, มหาวิทยาลัยในประเทศไทย, เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ชุดที่ 7 ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2507-2508, หน้า 2.

แพทยศาสตร์ พ.ศ. 2486¹¹ และในปี พ.ศ. 2486 ได้ตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ขึ้นโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2486¹² โอนวิทยาลัยเกษตร
ศาสตร์และวิทยาลัยการป่าไม้ที่มีอยู่มารวมเข้าด้วยกัน มหาวิทยาลัยอันดับที่ห้าคือ
มหาวิทยาลัยศิลปากร ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2486¹³
ซึ่งแต่ละมหาวิทยาลัยก็อยู่สังกัดของหน่วยงานแตกต่างกันออกไป จึงถึงปี พ.ศ. 2501

ในระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2501 ระบบการบริหารการ
ศึกษาไทย ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปดังนี้

นโยบายในการจัดการศึกษา

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แล้ว รัฐบาลที่ตั้งขึ้นได้
ยึดหลัก 6 ประการในการดำเนินงานของประเทศ หลักหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
คือหลักการศึกษา โดยในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลมีนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อที่จะ
ให้พลเมืองทุกคน ไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา (ได้รับการศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญ
พอเหมาะแก่สภาพของตน คือพอสมควรแก่ภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ เพื่อทุกคนได้เป็น
ประโยชน์แก่บ้านเมืองในทางอาชีพซึ่งตนเกิดมาสำหรับกระทำ โดยจัดการศึกษา 3 ส่วน
ให้พอเหมาะกัน คือ จริยศึกษา อบรมใหม่ที่ลัทธิธรรมอันดีงาม พุทธิศึกษา ให้ปัญญาความรู้
พลศึกษา จัดให้เป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์¹⁴ และจากถ้อยแถลงนโยบายของรัฐบาล เมื่อ
วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มีนโยบายในส่วนที่เกี่ยวกับกระทรวงธรรมการคือ
จะสนับสนุนเกี่ยวกับ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาให้ทั่วทั้งกรุงเทพฯ และ
หัวเมือง ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาทั่วไป เพื่ออบรมให้ประชาชนเหล่านั้นรู้จักความรับ-

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 314.

ฝึกซ้อมและหน้าที่ที่ตนมีอยู่ต่อสังคม ทำงานให้เป็นประโยชน์หรือก่อให้เกิดประโยชน์ แก่สังคมซึ่งตนมีส่วนร่วมอยู่ และหาทางให้พลเมืองรู้จักระบอบการปกครองตามแบบ ประชาธิปไตย เพื่อให้เหมาะสมแก่สมัยการปกครองตามแบบประชาธิปไตย ส่งเสริม วิชาชีพ ส่งเสริมการศึกษาชั้นสูงในมหาวิทยาลัยให้ทัดเทียมกับต่างประเทศ ตลอดจน อุปถัมภ์การศาสนาและจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคให้เพียงพอ

ในปี พ.ศ. 2476 รัฐบาลมีนโยบายในการที่จะกระจายอำนาจและสอนวิธี การปกครองท้องถิ่นให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เป็นการ แบ่งอำนาจ จะให้ทำงานได้รวดเร็วยิ่งขึ้น จึงได้ออกพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นใน ปี พ.ศ. 2476 ให้ท้องที่ที่เจริญแล้วจัดตั้งคณะเทศมนตรีขึ้นเพื่อจัดการปกครองท้องถิ่น และดูแลการศึกษาภาคบังคับในเขตท้องถิ่นของตน ต่อมาเมื่อเทศบาลพอจะเลี้ยงตัวได้ กระทรวงก็โอนกิจการให้เทศบาลของท้องถิ่นนั้น ๆ จัด ปีพ.ศ. 2476 นี้ รัฐบาลมี นโยบายที่จะบำรุงผลศึกษา เพื่อให้เป็นการศึกษาเพื่อวินัยด้วย ต่อมาในปีพ.ศ. 2479 รัฐบาลได้มีนโยบายในการจัดการศึกษาโดยมุ่งให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาทั้งสามัญศึกษา คัมภีร์ศึกษา เพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้โดยเต็มที่ และเพื่อ ทุกคนจะได้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและตนเองตามหน้าที่ การศึกษานั้นแบ่งเป็น 3 ส่วนตามเดิม คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา และผลศึกษา¹⁵

เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2480 รัฐบาลได้แถลงนโยบายเกี่ยวกับการ ศึกษาโดยมุ่งในการปรับปรุงการศึกษาทั้งสามัญศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ ปรับปรุงอุดมศึกษา ให้มีแผนกวิชาเพิ่มขึ้น จัดการผลศึกษาให้แพร่หลายในโรงเรียน ต่าง ๆ ส่งเสริมศีลธรรมของประชาชน¹⁶ ปีพ.ศ. 2485 รัฐบาลได้แถลงนโยบาย

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 342.

¹⁶ "คำแถลงนโยบายของรัฐบาล" วิทยากรบี, เล่มที่ 38 ตอนที่ 2 (กุมภาพันธ์, 2480), หน้า 209-211.

ในด้านการศึกษา ซึ่งเน้นในด้านการจัดการศึกษา เพื่อที่จะอบรมพลเมืองของชาติ ให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับความต้องการของชาติในปัจจุบัน และให้ก้าวหน้าทันกับ ความเจริญของบ้านเมืองในอนาคต¹⁷ โดยให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการ ส่งเสริมทางด้านสามัญศึกษา อาชีวศึกษา อุดมศึกษา การพลศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ เน้นในการกวตั้นให้รู้หนังสือ เพื่ออาชีพของประชาชน จะได้ดีขึ้น และให้รู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย¹⁸ เพื่อจะส่งเสริม นโยบายของรัฐบาลให้เหมาะสมกับกาลสมัย เนื่องจากช่วงเวลานี้อยู่ในระหว่าง สงคราม การศึกษาได้รับความกระทบกระเทือน นโยบายของรัฐปี พ.ศ. 2488 ในด้านการศึกษาจึงมุ่งไปในทางการที่พยายามแก้ไขในส่วนที่ถูกกระทบกระเทือนจาก สงคราม ให้สู่สภาพปกติโดยเร็ว และจะพยายามปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาทั่ว ๆ ไปให้ดีขึ้น และจะเพ่งเล็งถึงศีลธรรมและอนามัยของนักเรียนเป็นสำคัญ¹⁹ ในปี พ.ศ. 2489 ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการศึกษา รัฐบาลสนับสนุนการจัด โรงเรียนของเอกชน และการจัดทำตำราเรียน เน้นการศึกษาทั้งด้านสามัญศึกษา อาชีวศึกษา และการศึกษาวิชากร

ในปี พ.ศ. 2490 วันที่ 5 มิถุนายน 2490 รัฐบาลได้แถลงนโยบายเกี่ยวกับ การศึกษาโดยเน้นการจัดการฝึกหัดครูทั้งทางด้านปริมาณ และคุณภาพ และปรับปรุง การอาชีวศึกษา²⁰ ต่อมาวันที่ 27 พฤศจิกายน 2490 มีนโยบายในเรื่องการศึกษา และการศาสนา คือ จะส่งเสริมการศึกษาของประชาชนให้ก้าวหน้าทั้งด้านปริมาณและ คุณภาพ ให้เหมาะแก่การที่จะเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ปรับปรุงหลักสูตร ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของประเทศ อบรมศีลธรรมจรรรยาของนักเรียน

¹⁷ "นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ" วิทยากร, เล่มที่ 32 ตอนที่ 4 (เมษายน, 2485), หน้า 403-405.

¹⁸ กรมวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 55.

¹⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 883-884.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 887.

ภาคพื้นวินัย บำรุงและส่งเสริมฐานะครู ขยายการศึกษาอนุบาล²¹ ในปีพ.ศ. 2492 รัฐได้ถือการส่งเสริมการศึกษาอบรมของประชาชนเป็นลำดับแรก และมีนโยบายเน้นในการส่งเสริม ปรับปรุงและบำรุงการอาชีวศึกษา การพลศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ สนับสนุนโรงเรียนราษฎรให้มากขึ้น เช่นเดียวกับโรงเรียนรัฐบาลและประชาบาล ขยายการศึกษาทางคานมหาวิทยาลัย และการฝึกหัดครู รัฐมีนโยบายในการที่จะให้การศึกษารวมแก่ประชาชน พลเมืองทุกคน โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน²²

เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2494 รัฐบาลได้แถลงนโยบายในส่วนการศึกษา ซึ่งเน้นทางด้านอาชีวศึกษาและอบรมศีลธรรม ขยายโรงเรียน และเพิ่มครูผู้สอนให้มากยิ่งขึ้น²³ นโยบายในการจัดการศึกษา มุ่งเพื่อให้พลเมืองไ้รับการศึกษามีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ มีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย มุ่งจัดจริยศึกษา พหุศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา²⁴ และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 : . เห็นได้ว่ารัฐมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการอาชีวศึกษาเป็นพิเศษ โดยส่งเสริมการศึกษาชั้นมัธยมวิสามัญให้แพร่หลายยิ่งขึ้น จึงได้เลิกเก็บเงินค่าเล่าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลทั้งสิ้น ทำให้มีนักเรียนในชั้นมัธยมวิสามัญเพิ่มขึ้น นอกจากนี้จากคำปราศรัยของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2495 ตอนหนึ่งเห็นได้ชัดว่า นโยบายจัดการศึกษา

²¹"คำแถลงนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการศึกษาและศาสนา" วิทยาคารย, ปีที่ 47 ฉบับที่ 1 (มกราคม, 2491), หน้า 112.

²²"นโยบายของรัฐบาลเรื่องการศึกษา" วิทยาคารย, ปีที่ 48 ฉบับที่ 8 (สิงหาคม, 2492), หน้า 82-83.

²³กรมวิชาการ, ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (เอกสารอันดับที่ 1 ชุดพัฒนาการทางการศึกษา, พระนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2505), หน้า 155.

²⁴สวัสดิ์ จงกล, วิวัฒนาการการจักรูปบริหารการศึกษา (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 3 บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, 4-8 สิงหาคม 2512), หน้า 33.

เน้นทางด้าน อาชีวศึกษา คือ

"...ทั้งยังได้จัดแผนการศึกษาชาติขึ้นใหม่ แบ่งแนวทางการศึกษาออกเป็น สามัญศึกษา วิสามัญศึกษาและอาชีวศึกษา โดยจะสนับสนุนให้มีการอาชีวศึกษา และการศึกษาแผนใหม่ให้มากยิ่งขึ้น..."²⁵

ในปี พ.ศ. 2499 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ไปแสดงปาฐกถา ณ กระทรวงมหาดไทย กล่าวถึงนโยบายในการศึกษาว่าในส่วนการบริหารราชการ-
ฝ่ายการศึกษา ได้แบ่งอำนาจการบริหารการศึกษา ไปให้ประชาชนช่วยกัน
จัดและกระทรวงศึกษาธิการจัด และสนับสนุนให้มีคณะกรรมการการศึกษาขึ้น โดยวิธี
แต่งตั้งจากรัฐบาลในท้องถิ่น ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายมหาดไทยกับฝ่ายศึกษาธิการ เป็นผู้แนะนำ
และเน้นในด้านให้ความสำคัญแก่การฝึกหัดครู การประถมศึกษาและการอาชีวศึกษา²⁶
ปี พ.ศ. 2500 รัฐบาลมีนโยบายในการส่งเสริมการศึกษาในส่วนภูมิภาคให้มากขึ้น ต่อมา
ในปี พ.ศ. 2501 รัฐบาลมีนโยบายในการจัดการศึกษาดังนี้

"4. รัฐบาลนี้จะทำนุบำรุงการศึกษามากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดผลดีทั้งในด้าน
ปริมาณและคุณภาพ โดยมุ่งหมายให้ประชาชนเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย
และเป็นกำลังทางเศรษฐกิจของชาติ จะพยายามให้มีสถานศึกษาให้เพียงพอ ดำเนิน
การยกระดับการศึกษาเบื้องต้นของประชาชนทั่วไปให้สูงขึ้น พัฒนาการศึกษาในส่วน-

²⁵"คำปราศรัยของพลเอก มังกร พรหมโยธี", วิทยาคาร, ปีที่ 51
ฉบับพิเศษ (เมษายน, 2495).

²⁶"นโยบายการศึกษา", วิทยาคาร, ปีที่ 55 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม,
2499), หน้า 596-597.

ภูมิภาค ตลอดจนถึงการศึกษาระดับสูง และส่งเสริมอาชีพศึกษาเป็นพิเศษ จะได้เร่ง
 ยดัดครู และปรับปรุงหลักสูตร วิธีการวัดผลการศึกษา แบบเรียน และอุปกรณ์ให้
 เหมาะสม กับทั้งจะได้แก้ปัญหา เกี่ยวกับเยาวชนโดยส่งเสริมการพลศึกษา และ
 กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ นอกจากนี้รัฐบาลจะได้สนับสนุนส่งเสริม และปรับปรุงโรง-
 เรียนราษฎร กับส่งเสริมวิทยฐานะและสวัสดิภาพของครูโดยทั่วไป จะทำนุบำรุง
 ศิลปและวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนปรับปรุงกิจการพิพิธภัณฑ์ และหอสมุดแห่งชาติ
 ให้ได้ดียิ่งขึ้น”²⁷

การจัดองค์กรการบริหารการศึกษา

ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลไคยุมณฑลเสียบ
 4 มณฑล จังหวัด 10 จังหวัด คงเหลืออยู่ 10 มณฑล 70 จังหวัด²⁸ เมื่อได้เปลี่ยน
 แปลงการปกครอง เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้มีการจัดตั้งรัฐบาล
 การดำเนินการทุกอย่างเป็นไปตามกฎหมายภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐบาลที่จัดตั้ง
 ขึ้นนี้ ได้จัดตั้งกรมการศึกษา เพื่อวางแผนการศึกษาชาติ และได้โปรดเกล้าฯ
 ประกาศตั้งสภาการศึกษาขึ้น สำหรับเป็นที่ปรึกษาในการจัดการวางแผนการศึกษา-
 แห่งชาติ สภาฯนี้ประกอบด้วยสมาชิก 15 คน²⁹ มีทั้งพระราชาวงค์ นายทหารบก
 นายทหารเรือ และข้าราชการพลเรือน สภาการศึกษาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของ-
 กระทรวงธรรมการ และเป็นผู้นำนโยบายงานฝ่ายการศึกษาให้แก่กระทรวงธรรมการ

²⁷นโยบายของรัฐบาลซึ่งได้แถลงในสภาผู้แทนราษฎรและได้รับความไว้วางใจ
 แล้ว” วิทยากรย, ปีที่ 57 ฉบับที่ 1 (มกราคม, 2501), หน้า 95.

²⁸กรมวิชาการ, ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา (เอกสารอันฉบับที่ 4
 ชุดพัฒนาการทางการศึกษา, พระนคร: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2505), หน้า 96.

²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

ในปี พ.ศ. 2476 มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476 ให้กระทรวงธรรมการมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา การ ธรรมการและศิลปากร หน้าที่ราชการในกระทรวงธรรมการแยกเป็น สำนักงาน เลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมธรรมการ กรมพลศึกษา กรม- มหาวิทยาลัย กรมศิลปากร กรมศึกษาธิการ³⁰ สำหรับสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี กรมพลศึกษา และกรมศิลปากร ได้จัดตั้งขึ้นใหม่ ในปีพ.ศ. 2476 หน่วยงานในปี พ.ศ. 2476 แบ่งได้ดังนี้ 13

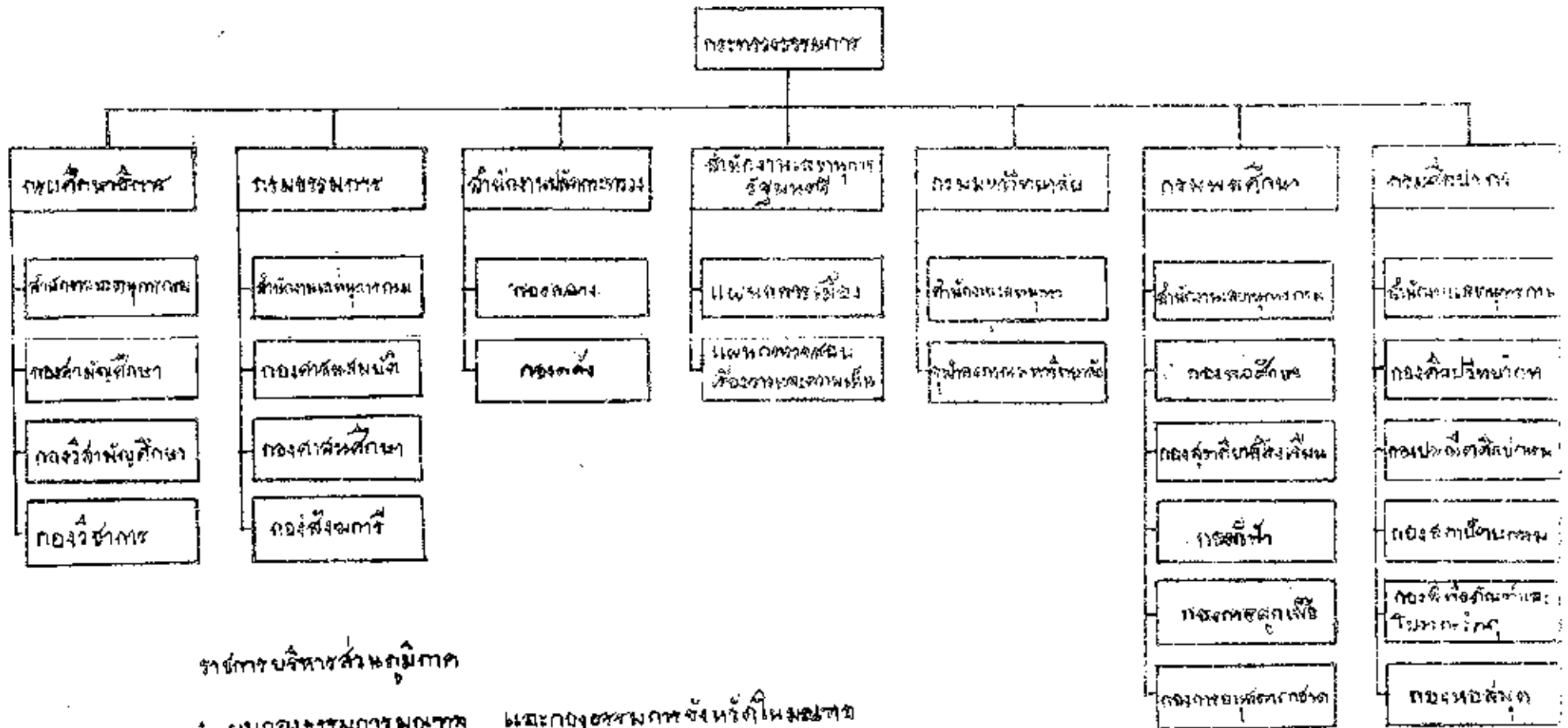
ในปีนี้ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 ซึ่งใช้เป็นบรรพตฐานสืบมาจนถึงปัจจุบัน คือแบ่งเป็นราชการบริหาร ส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการบริหารส่วนท้องถิ่น³¹ โดยราชการ บริหารส่วนกลาง กระทรวงหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมและกองต่าง ๆ สำหรับราชการบริหารส่วนภูมิภาค เล็ก ใหญ่ แบ่งเป็นจังหวัดและอำเภอ ส่วนราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีเทศบาลตำบล เทศบาลเมืองและเทศบาลนคร มีสภาคอยควบคุมกิจการของเทศบาลเฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ และมีคณะกรรมการเป็นผู้บริหารงานตามอำนาจหน้าที่³² รัฐบาลได้จัดตั้งเทศบาลขึ้น เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2476 ตามพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2476 และเทศบาลเริ่มมีบทบาทเกี่ยวกับการศึกษาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2478 โดยกระทรวง ธรรมการได้โอนโรงเรียนประชาบาลที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตลอดจนทรัพย์สินของโรง- เรียนนั้น ๆ ให้แก่เทศบาลบางจังหวัดไปจัดการศึกษา ส่วนที่ ๓ เทศบาลสามารถจะรับ โอนไปได้

³⁰ "พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476", วิทยากร, เล่มที่ 34 ตอนที่ 1 (มกราคม-มีนาคม, 2476), หน้า 19.

³¹ กรมวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 109.

³² สวัสดิ์ จงกล, เรื่องเดิม, หน้า 29.

การจัดทำปฏิบัตินโยบายการระดมทุนรวม ก.ศ. 2476

รายการบริหารส่วนภูมิภาค

1. บมกองการอุดมศึกษา และกองการอุดมศึกษาจังหวัดใหม่ ๒๓ จังหวัด
2. ตั้งตำแหน่งเจ้าหน้าที่กองการอุดมศึกษาจังหวัด ๑ ตำแหน่ง ประจำอยู่ในจังหวัดที่ตั้งหน่วยงานเดิม
3. สหกรณ์จังหวัด และสหกรณ์อำเภอ ๒๓ จังหวัด ก.ศ. ๒๔ กรมการอุดมศึกษา

กระทรวงธรรมการมีหน้าที่คอยควบคุมตรวจตราอุดหนุนเงินเคียนครู และค่า
 ใช้จ่ายให้แก่เทศบาลนั้น ๆ เท่าที่เคยให้ เหมือนเมื่อครั้งยังเป็นโรงเรียนประชาบาลอยู่³³
 หน้าที่การจัดการศึกษาของเทศบาล คือ จัดการให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรมในชั้น
 ประถม และจัดการอบรมให้ราษฎรเข้าใจในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ³⁴ ตาม
 นัยพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2478 ความรับผิดชอบของเทศบาลในต่าง
 การจัดการศึกษา สรุปได้ดังนี้คือ เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่จัดการประถมศึกษา จัดให้
 เด็กที่มีอายุถึงเกณฑ์ในเขตเทศบาลได้เข้าโรงเรียนโดยทั่วถึง เป็นผู้จัดตั้งและดำรง
 โรงเรียนเทศบาล และควบคุมบริหารโรงเรียนเทศบาลในเขตของตน³⁵ และในการ
 จัดการประถมศึกษาของเทศบาล เทศบาลต้องจัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียนเทศบาล
 สำหรับจัดการที่เกี่ยวกับโรงเรียนในเขตเทศบาลนั้น มีสารวัตรศึกษาสำหรับสอบสวน
 การเข้าเรียนของเด็ก และมีกรรมการศึกษา สำหรับปรึกษาหารือในการจัดและดำเนินการ
 การศึกษา³⁶

✧ ในด้านอุดมศึกษา ปีพ.ศ. 2476 ได้โอนโรงเรียนกฎหมายมารวมกับจุฬาลง
 กรณมหาวิทยาลัย ในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ และได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะนิติศาสตร์-
 และรัฐศาสตร์ ในปีพ.ศ. 2477 ได้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ-
 มหาวิทยาลัยไปตั้งเป็น มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง³⁷ และในปีที่พระ-
 ราชบัญญัติจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 จากพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ-

³³ กระทรวงศึกษาธิการ; เรื่องเดิม, หน้า 29.

³⁴ "การศึกษาแห่งเทศบาล" วินยาจารย์, เล่ม 36 ตอน 11 (มกราคม, 2478-ธันวาคม, 2479), หน้า 2539.

³⁵ กรมการปกครอง, การจักรรศึกษาโดยท้องถิ่น (พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2513), หน้า 31-32.

³⁶ เรื่องเดิม, หน้า 2555.

³⁷ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2457-2509 (พระนคร: โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2510), หน้า 40.

มหาวิทยาลัย ซึ่งเพิ่มขึ้นอยู่ในความปกครองดูแลของกรมมหาวิทยาลัย ได้มีสภาพ เป็นนิติบุคคล อยู่ในความควบคุมของสภามหาวิทยาลัย³⁸ ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการ เป็นนายกสภามหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง และอธิการบดีเป็นอุปนายกโดย ตำแหน่ง คณะบดีและหัวหน้าแผนกอิสระเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และมีกรรมการที่ เลือกกตั้งขึ้นอีก ประกอบเป็นกรรมการของสภา สำหรับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และ การเมือง มีลักษณะต่างกันไปตรงที่เป็นอิสระในการจัดกิจการต่าง ๆ เอง เจ้าหน้าที่ ของมหาวิทยาลัยไม่ใช่ข้าราชการสามัญ (แต่ได้เป็นข้าราชการสามัญ ปีพ.ศ. 2500) และมหาวิทยาลัยอยู่ในความควบคุมดูแลของคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี (นายกกิตติมศักดิ์ของคณะกรรมการ) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ (นายกคณะ กรรมการ) ผู้ประศาสน์การ (อุปนายก) คณะบดีคณะต่าง ๆ (กรรมการโดยคุณวุฒิ) และเลขาธิการมหาวิทยาลัย (เลขาธิการคณะกรรมการ)³⁹ คณะกรรมการมหาวิทยาลัย นี้มีหน้าที่ควบคุมรักษาระเบียบการในมหาวิทยาลัย จัดหาวิธีการอันจะยังการศึกษาของ มหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้น จัดวางหลักสูตร ระเบียบข้อบังคับอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย จัดตั้งงบประมาณของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เป็น การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งที่สอง

สำหรับงานการศึกษา ในระดับประถมศึกษางานส่วน มัชฌมศึกษา อาชีวศึกษา การฝึกหัดครู ยังคงอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงธรรมการตามเดิม ในส่วน ราชการบริหารส่วนภูมิภาค เนื่องจากได้มีการบูรณะผลต่าง ๆ และยกเลิกระบบการ ปกครองมณฑลเทศาภิบาลไปตามพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักร- สยาม พุทธศักราช 2476 กระทรวงธรรมการจึงได้ยุบกองธรรมการมณฑล และกอง-

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

³⁹ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ 2 การบริหารงานมหาวิทยาลัย (พระนคร: โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511), หน้า 64.

กรรมการจังหวัด งานของมณฑลโอนไปขึ้นกับจังหวัด ดังนั้นงานแผนกกรรมการทุกแห่ง
ขึ้นตรงต่อกระทรวงธรรมการ ในราชการส่วนภูมิภาค มีข้าหลวงตรวจการกรรมการ
จังหวัด กรรมการอำเภอ ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาของจังหวัดที่เป็นมณฑล
เดิม จังหวัด และอำเภอตามลำดับ⁴⁰

ในปี พ.ศ. 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบ ส่วนงานและกรม
ในกระทรวงธรรมการ (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2481 มีหน่วยงานที่ยุบเลิกและเพิ่มเติม
จาก พ.ศ. 2476 คือยุบเลิกกรมศึกษาธิการ เพิ่มกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการขึ้นมา⁴¹
ซึ่งเริ่มปฏิบัติการเมื่อปี พ.ศ. 2482 ตามแผนย้งที่ 14

โดยกำหนดให้โรงเรียนทุกโรงเรียนที่เคยสังกัดกองวิสามัญศึกษา กรมศึกษา-
ธิการ (เดิม) ไปสังกัดกองอาชีวศึกษา กรมวิชาการ เว้นแต่โรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตร
จังหวัดทั้งแผนกชายและสตรี ให้สังกัดกองโรงเรียนรัฐบาล กรมสามัญศึกษา และ
ให้ทุกโรงเรียนที่เคยสังกัดกองสามัญศึกษา กรมศึกษาธิการ (เดิม) กับโรงเรียนมัธยม
หลวง สังกัดกองโรงเรียนรัฐบาล กรมสามัญศึกษา⁴² และจากรายงานประจำปี
พุทธศักราช 2482 ของกรมวิชาการ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของกรมวิชาการเอาไว้คือ ให้
มีอำนาจหน้าที่จัดการอาชีวศึกษาขั้นต้นและขั้นสูง จัดการสอบไล่ ออกประกาศนียบัตร
และใบสำคัญต่าง ๆ ตรวจและแต่งแบบเรียน พิจารณาวางหลักสูตรทั้งสามัญศึกษาและ
อาชีวศึกษา และควบคุมให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติควบคุมเด็กและนักเรียน พุทธ-
ศักราช 2481 และจากรายงานการศึกษา พุทธศักราช 2482 ของกรมสามัญศึกษา

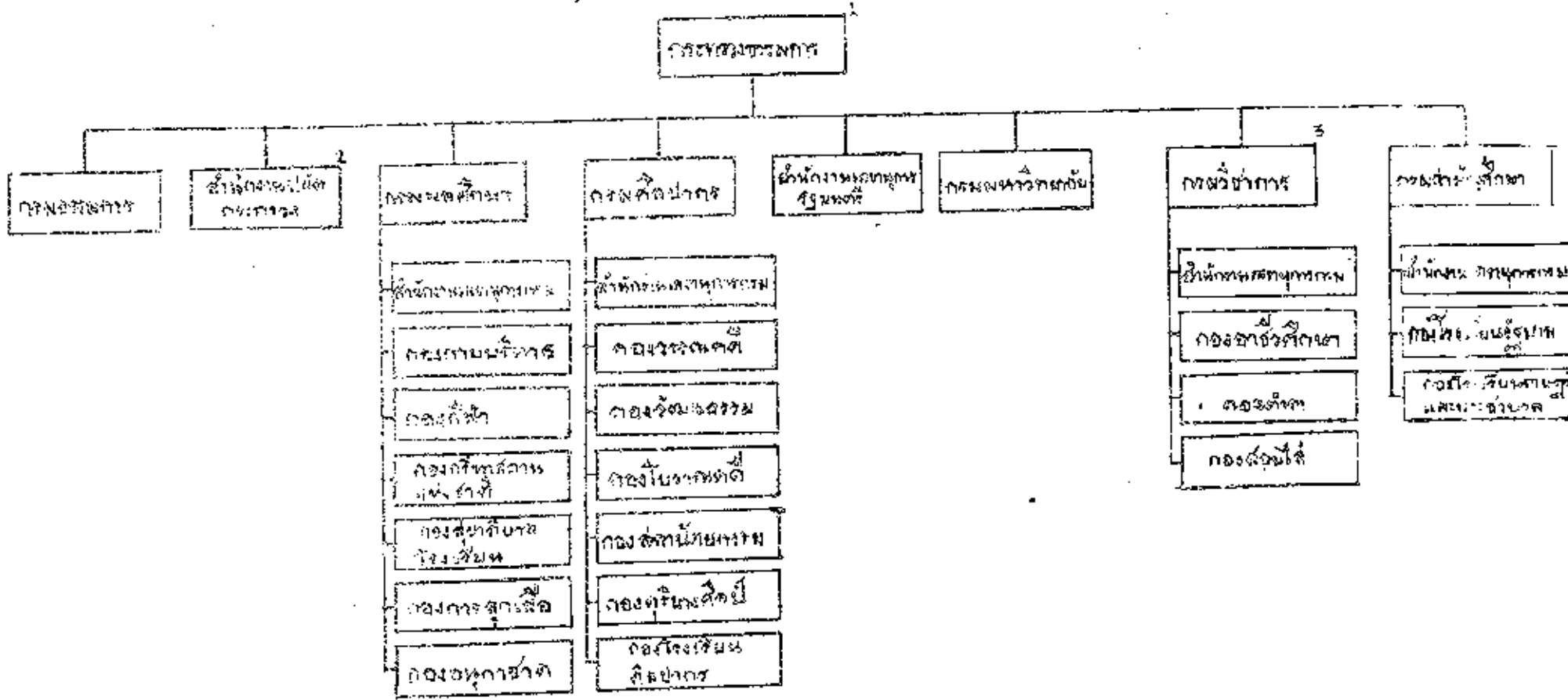
⁴⁰ กองวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 117.

⁴¹ "พระราชกฤษฎีกา จัดระเบียบราชการส่วนงานและกรมในกระทรวง
ธรรมการ (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2481" วิทยากร, เล่ม 39 ตอนที่ 4
(เมษายน, 2482), หน้า 869.

⁴² "คำสั่งกระทรวงธรรมการ ที่ ป.13/2482 เรื่องกำหนดสังกัดของ
โรงเรียนรัฐบาล" เรื่องเดิม, หน้า 117.

แบบที่ 14

การจัดทำโครงสร้างการบริหารงานมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2481-2483

1. คณะศึกษาศาสตร์แยกไปในปี พ.ศ. 2481
2. สำนักงานการศึกษาศาสตร์โอนไปในปี พ.ศ. 2483
3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

ได้กล่าวถึงหน้าที่ของกรมสามัญศึกษาเอาไว้คือ คำเป็นงานเกี่ยวกับการควบคุมโรงเรียน
 รัฐบาลที่ดำเนินการ สอนตามหลักสูตร ประถมและมัธยมที่กษัตริย์ราชอาณาจักร์ ตลอดจน
 โรงเรียนฝึกหัดครู ประกาศนียบัตรจังหวัดตั้งเตรียมนักเรียน สำหรับไปเป็นครูประชาบาล
 คำเป็นการจัดหาครู หาชั้นเรียน อุปกรณ์การศึกษา วางระเบียบให้โรงเรียนปฏิบัติ และ
 มีหน้าที่พิจารณาและตรวจกิจการของโรงเรียนราษฎรทั่วราชอาณาจักร พิจารณาเรื่อง
 เกี่ยวกับการจัดโรงเรียนประชาบาล และเงินการประถมศึกษา รับผิดชอบจัดการศึกษา
 ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา ฝึกหัดครู โรงเรียนที่กรมสามัญศึกษาควบคุมคือ โรงเรียน
 รัฐบาล โรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาล และโรงเรียนราษฎร

ในปี พ.ศ. 2484 เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ
 กรมธรรมการ เปลี่ยนชื่อเป็นกรมการศาสนา ในปีนี้ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบ
 ราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ 3) ดังนี้

"กรมที่ขึ้นตรงต่อกระทรวงนั้นให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่เกี่ยวกับราชการ
 ส่วนหนึ่งส่วนใดของกระทรวง ซึ่งได้แยกมาให้เป็นที่ของกรมทุก ๆ กรม มี
 อธิบดีหรือหัวหน้ากรมเป็นผู้บังคับบัญชา ในกรมหนึ่ง ๆ ให้จัดระเบียบราชการดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการกรม
2. ส่วนต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นกอง แผนกหรือหมวด ก็แล้วแต่ปริมาณและคุณภาพ
 ของราชการแห่งส่วนนั้น ๆ"⁴³

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า จักรวรรดิราชบริหาร ในกระทรวงศึกษาธิการ
 พุทธศักราช 2485 แบ่งหน่วยงานต่าง ๆ ดังแบบยั้งที่ 15

⁴³ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 437.

การศึกษาชั้นสูง ในปีพ.ศ. 2485 ได้แยกคณะแพทยศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ อยู่ในสังกัดของกระทรวงสาธารณสุข นับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งที่สาม ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 มีมหาวิทยาลัยแห่งที่สี่และห้า คือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อยู่ในสังกัดกระทรวงเกษตร และมหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ในสังกัดของสำนักนายกรัฐมนตรี และโอนไปสังกัดกับกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2501⁴⁴ ทั้งนี้ระยะนี้ มีมหาวิทยาลัยที่อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ 2 แห่งด้วยกันคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

มหาวิทยาลัยจัดเป็นสถานศึกษา และค้นคว้าในศาสตร์ต่าง ๆ โดยมีมุ่งจะส่งเสริมวิชาชั้นสูง และหนุนบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยนี้แบ่งออกเป็นคณะต่าง ๆ คณะต่าง ๆ แบ่งออกเป็นแผนกวิชาต่าง ๆ แต่ทั้งแผนกวิชาใดจะรวมกับแผนกวิชาอื่นเป็นคณะไม่ได้ ก็ให้ตั้งเป็นแผนกอิสระได้

สำหรับภาระดำเนินงานของมหาวิทยาลัย อยู่ในความควบคุมของสภามหาวิทยาลัยของแต่ละแห่ง จึงคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัย แตกต่างกันไปตามสังกัด แต่อำนาจหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัยโดยสรุปมีดังนี้

1. จัดวางระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย
2. พิจารณาเพื่ออนุมัติหลักสูตรวิชาต่าง ๆ
3. จัดหาวิธีการอันจะยังการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้น
4. เลือกตั้งหรือถอดถอนคณบดี หัวหน้าแผนกอิสระ และหัวหน้าแผนกวิชา
5. พิจารณาแต่งตั้ง เลื่อนชั้น ถอดถอนและความคุมศาสตราจารย์ อาจารย์ และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย

⁴⁴ มหาวิทยาลัยศิลปากร, หนังสือที่ระลึกฉลองครบรอบ 25 ปี มหาวิทยาลัยศิลปากร (พระนคร: บริษัทพิชจำกัด (แผนกการพิมพ์), 2511), หน้า 4.

6. อนุมัติให้ปริญญา อนุปริญญา
7. จัดตั้งงบประมาณของมหาวิทยาลัย
8. จัดวางระเบียบเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินอย่างอื่นของมหาวิทยาลัย
9. พิจารณาและให้ความเห็นใด ๆ อันเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย หรือเรื่องการศึกษา ซึ่งรัฐมนตรีในสังกัด หรืออธิการบดี หรือผู้บริหาร หรือผู้อำนวยการเสนอขึ้นมา
10. ทำหน้าที่ อ.ก.พ. กระทรวง ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน เว้นแต่การให้ความเห็นชอบในการลงโทษ ไล่ออก ปลดออก และให้ออก
11. ทำหน้าที่อื่นเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยนี้ ซึ่งมีใครระบุให้เป็นหน้าที่ผู้ใดโดยเฉพาะสำหรับคณะต่าง ๆ มีคณะกรรมการประจำคณะควบคุมการดำเนินงานโดยมีคณบดีเป็นประธาน และผู้แทนแผนกวิชาต่าง ๆ ในคณะเท่าที่ตกลงกัน คณะกรรมการประจำคณะหรือแผนกอิสระมีหน้าที่ดังนี้
 1. วางระเบียบการภายในคณะ หรือแผนก เพื่อเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย
 2. วางหลักสูตรรายละเอียดสำหรับคณะหรือแผนกเพื่อเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย
 3. วางระเบียบการสอบไล่ เพื่อเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย และจัดการสอบไล่สำหรับคณะหรือแผนก
 4. รับปรึกษาและให้ความเห็นแก่คณบดี หรือหัวหน้าแผนกวิชาในกิจการของคณะหรือแผนก
 5. เสนอการแต่งตั้ง เลื่อนชั้น หรือถอดถอน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ และเจ้าหน้าที่อื่นในคณะหรือแผนกต่อสภามหาวิทยาลัย
 6. จัดตั้งงบประมาณของคณะหรือแผนกเพื่อเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย

*จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพิ่มเติมความพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2497, กัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71 ตอนที่ 116 (9 มีนาคม, 2497), หน้า 477.

*7. ทำหน้าที่ อ.ก.พ. กรม ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน

ในส่วนการจัดการศึกษาของเทศบาล ปีพ.ศ.2486 เทศบาลไม่อาจดำเนินการศึกษาต่อไปได้ จึงต้องคืนให้แก่กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการตามเดิม ปีพ.ศ. 2491 ได้ตั้งกองการต่างประเทศขึ้น อยู่ในสังกัดสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี⁴⁵ และปีนั้นก็จัดการการศึกษาประชาบาลให้เป็นหน้าที่ของท้องถิ่นมาตั้งแต่ พ.ศ.2453 และตราเป็นกฎหมาย เมื่อพ.ศ.2464 ได้โอนมาให้ทางราชการจัดโดยตรง ขึ้นต่อกรมสามัญศึกษา⁴⁶ ในปี พ.ศ.2492 ได้มีโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้น ซึ่งต่อมาขยายการสอนถึงชั้นปริญญา ในปีพ.ศ.2494 กระทรวงศึกษาธิการได้ยกกองโรงเรียนประชาบาลขึ้นเป็นกรมประชาศึกษา และกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่ เกี่ยวกับการศึกษาและศาสนา จัดแบ่งหน่วยงานดังนี้คือ สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมการศาสนา กรมประชาศึกษา กรมพลศึกษา กรมมหาวิทยาลัย กรมสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา⁴⁷ และกองการต่างประเทศได้เปลี่ยนชื่อเป็นกองการ สัมพันธ์ต่างประเทศ ส่วนกองฝึกหัดครู จัดการฝึกหัดครูในโรงเรียน 4 ประเภทคือ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นต้น โรงเรียนการเรือน และโรงเรียน อนุบาล⁴⁸ และปี พ.ศ.2495 โอนกรมการศาสนาไปขึ้นอยู่กับกระทรวงวัฒนธรรม

⁴⁵ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพิ่มเติมพระราชบัญญัติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2497, คติจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71 ตอนที่ 16 (9 มีนาคม, 2497), หน้า 483.

⁴⁵ กุชงค์ เฟื่องศรี, "ประวัติความเป็นมาของประณมศึกษาและการบริหาร ประณมศึกษาของประเทศไทย" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (ธันวาคม, 2513), หน้า 6 และ 8.

⁴⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 453.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 454.

⁴⁸ กรมวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 212.

ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ใต้ตั้งกรมวิชาการชั้นใหม่ เปลี่ยนชื่อกรมสามัญศึกษา เป็นกรมวิสามัญศึกษา และเปลี่ยนชื่อกรมประชาศึกษา เป็นกรมสามัญศึกษา ดังนั้นหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการในระยะนี้จึงประกอบด้วย สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมพลศึกษา กรมมหาวิทยาลัย กรมวิชาการ กรมวิสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา⁴⁹ หน่วยงานที่อยู่ในสังกัดแต่ละกรม มีแตกต่างกันไปดังแผนผังที่ 16 กรมวิชาการที่ตั้งขึ้นใหม่ ทำหน้าที่คล้ายกับหน้าที่ของกรมราชบัณฑิต กรมตำรา และกรมวิชาการเดิม หน้าที่ที่ต่างไปคือไม่ได้จัดการสอบไล่ และจัดการอาชีวศึกษา มีงานที่เพิ่มขึ้นใหม่คือ กองเผยแพร่การศึกษา และแผนกอุปกรณ์ หน้าที่และวงงานของกรมวิชาการ คือเป็นศูนย์กลางทางวิชาการของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ส่งเสริมการดำเนินการศึกษาของกรมต่าง ๆ และของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นส่วนรวม⁵⁰

ในปี พ.ศ. 2495 มีพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน คือระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง แบ่งงานเป็น กระทรวง กรม กอง และทบวง ต่าง ๆ ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคแบ่งการปกครองเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นมี เทศบาล สุขาภิบาล สำหรับงานในด้านการศึกษา ราชการบริหารส่วนกลางแบ่งเป็นกรม กอง ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ในด้านราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งงานเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ใต้แบ่งภาคการศึกษาเป็น 9 ภาค เช่นเดียวกับภาคการปกครอง โดยแต่งตั้งให้ข้าหลวงตรวจการศึกษาธิการ เป็นหัวหน้าส่วนประจำภาคทั้ง 9 ซึ่งแบ่งภาค ใต้ดังนี้

⁴⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 458.

⁵⁰ กรมวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 229.

- ภาค 1. มีจังหวัดขึ้นรวม 10 จังหวัด คือพระนคร ชนบุรี พระนครศรีอยุธยา
ลพบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง สระบุรี ปทุมธานี และนนทบุรี
- ภาค 2. มีจังหวัดขึ้นรวม 8 จังหวัดคือ ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี
ชลบุรี ระยอง ตราด จันทบุรี และสมุทรปราการ
- ภาค 3. มีจังหวัดขึ้นรวม 6 จังหวัดคือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์
สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี
- ภาค 4. มีจังหวัดขึ้นรวม 9 จังหวัดคือ อุตรดิตถ์ นนทบุรี แลย สกลนคร
นครพนม ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์
- ภาค 5. มีจังหวัดขึ้นรวม 8 จังหวัดคือ ลำปาง แม่ฮ่องสอน เชียงราย
เชียงใหม่ น่าน ลำพูน แพร่ และอุตรดิตถ์
- ภาค 6. มีจังหวัดขึ้นรวม 8 จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร
พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และอุทัยธานี
- ภาค 7. มีจังหวัดขึ้นรวม 8 จังหวัดคือ ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี
เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม
- ภาค 8. มีจังหวัดขึ้นรวม 7 จังหวัดคือ นครศรีธรรมราช ชุมพร สุราษฎร์ธานี
ระนอง กระบี่ พังงา และภูเก็ต
- ภาค 9. มีจังหวัดขึ้นรวม 7 จังหวัดคือ สงขลา ตรัง พัทลุง สตูล ปัตตานี
ยะลา และนราธิวาส"⁵¹

ในปี พ.ศ.2497 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม
(ฉบับที่ 3) พ.ศ.2497 หน้าที่ราชการกระทรวงศึกษาธิการแยกเป็น 9 กรม ดังแผนผัง
ที่ 17 จะเห็นว่ามีกรมการฝึกหัดครู เป็นหน่วยงานที่เพิ่มขึ้นใหม่ ประกอบด้วยส่วนงาน-

⁵¹"ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการรวมจังหวัดยกขึ้นเป็นภาค"
วิทยากรย์, ปีที่ 50 ฉบับที่ 9 (กันยายน, 2494), หน้า 1053-1055.

เสนาบดีกรม กองส่งเสริมวิทยฐานะ (กองสอบไล่เต็ม) กองโรงเรียนฝึกหัดครู
 กรมการฝึกหัดครู ทั้งขึ้นมาเพื่อรับหน้าที่ในเรื่องการฝึกหัดครูโดยเฉพาะ รับงาน
 ของกองฝึกหัดครูและกองสอบไล่ของกรมวิสามัญศึกษามาจัดดำเนินการ และได้เปลี่ยน
 กองฝึกหัดครูเป็นกองโรงเรียนฝึกหัดครู กองสอบไล่เป็นกองส่งเสริมวิทยฐานะ
 กองโรงเรียนฝึกหัดครูได้รับโอนโรงเรียนฝึกหัดครูทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
 ทั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาที่สังกัดกรมวิสามัญศึกษาเอาไว้ทั้งหมด และได้รับโอน
 โรงเรียนฝึกหัดครูประจำอำเภอวิชาเอาไว้ด้วย กรมการฝึกหัดครูจะได้ยกเลิกหลักสูตร
 คุรุมูล และครูประถม ในปีพ.ศ. 2498 และใช้หลักสูตรประโยคครูประกาศนียบัตรการ
 ศึกษาแทน⁵² สำหรับวิทยาลัยวิชาการศึกษา การดำเนินงานอยู่ในความควบคุมของ
 สภาวิทยาลัย ในปีพ.ศ. 2497 กระทรวงอนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ของ
 กรมสามัญศึกษา ต่อมาในปีพ.ศ. 2501 ได้ขยายให้มีศึกษานิเทศก์ภาคและจังหวัด

ในปีพ.ศ. 2497 รัฐบาลได้มีนโยบายให้โอนโรงเรียนประชาบาลในเขต
 เทศบาล ให้เทศบาลรับไปดำเนินการอีก โดยถือรายได้เป็นหลักในการพิจารณาคือ
 ให้โอนเฉพาะเทศบาลที่มีรายได้พอที่จะดำเนินการได้เท่านั้น ซึ่งเป็นการโอนเฉพาะ
 โรงเรียนและทรัพย์สิน ส่วนครุรัฐบาลให้ไปหาการสอบพลางก่อน ซึ่งเป็นการเริ่ม
 ให้ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอีกครั้ง โดยให้
 เทศบาลเป็นผู้บริหารและดำเนินการโดยตรง⁵³

ในปี พ.ศ. 2499 ทางคณบดีมหาวิทยาลัย มีพระราชบัญญัติสภามหาวิทยาลัย
 แห่งชาติ พ.ศ. 2499⁵⁴ ให้มีสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติขึ้น ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี-

⁵²กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497, หน้า 46.

⁵³กรมการปกครอง, เรื่องเดิม, หน้า 24.

⁵⁴"พระราชบัญญัติสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ พ.ศ. 2499" วิทยากรย์
 (ภาคผนวก), ปีที่ 55 ตอน 4 พ.ศ. 2499, หน้า 93-96.

เป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นรองประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยศิลปากร และปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการโดยตำแหน่ง กับกรรมการอื่นอีกสิบสองคน ซึ่งจะไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ ในกรณีที่มีกฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่ ให้รัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายนั้น และอธิการบดีของมหาวิทยาลัยนั้นเป็นกรรมการมหาวิทยาลัยแห่งชาติเพิ่มขึ้น และให้มีเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติคนหนึ่ง มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการ เป็นไปตามมติของสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ ควบคุมราชการอันเป็นงานธุรการของสภา บังคับบัญชาข้าราชการในสังกัด และรับผิดชอบในราชการของสภา ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ผู้บังคับบัญชาสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่บริหารกิจการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดังนี้

1. กำหนดและตั้งงบประมาณประจำปี ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จากงบประมาณแผ่นดิน
2. อนุมัติและจัดตั้ง และการ เลิกล้มคณะ หรือแผนกวิชา ก่อนดำเนินการให้ เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น
3. อนุมัติหลักสูตรวิชาต่าง ๆ
4. พิจารณาหลักเกณฑ์การแต่งตั้งศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และอาจารย์
5. ดำเนินการ เพื่อให้การศึกษาในมหาวิทยาลัยมีมาตรฐานยิ่งขึ้น

การดำเนินงานของสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ ได้ยกเลิกไปในปีพ.ศ.2502
โดยพระราชบัญญัติสภาการศึกษา พ.ศ.2502

ในคานกระทรวงศึกษาธิการ ที่เป็นหน่วยงานใหญ่ที่รับผิดชอบในการจัดการ
ศึกษาทุกระดับของประเทศ ในปีพ.ศ.2500-2501 ในส่วนราชการบริหารส่วน
กลาง แบ่งเป็น กรมกองต่าง ๆ 11 หน่วยด้วยกัน รวมทั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานย่อยไปบ้าง

สำหรับราชการบริหารส่วนภูมิภาค ได้แบ่งภาคการศึกษาเป็น 12 ภาค
ด้วยกัน เพื่อประโยชน์แก่การบริหารการศึกษา ให้เป็นผลดียิ่งขึ้น ภาคการศึกษา
แบ่งได้ดังนี้คือ

- "ภาคศึกษา 1 มี 7 จังหวัดคือ พระนคร ชนบุรี นนทบุรี ปทุมธานี
สมุทรปราการ สมุทรสาคร และนครปฐม
- ภาคศึกษา 2 มี 4 จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล
- ภาคศึกษา 3 มี 5 จังหวัดคือ สงขลา หัตถุม นครศรีธรรมราช สุราษฎร์-
ธานี และชุมพร
- ภาคศึกษา 4 มี 5 จังหวัดคือ กูเก็ด ทรัง กระบี่ พังงา และระนอง
- ภาคศึกษา 5 มี 6 จังหวัดคือ ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์
สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสงคราม
- ภาคศึกษา 6 มี 7 จังหวัดคือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี
ลพบุรี สระบุรี จันทนาท และอุทัยธานี
- ภาคศึกษา 7 มี 8 จังหวัดคือ พิษณุโลก นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ พิจิตร
กำแพงเพชร สุโขทัย ตาก และเพชรบูรณ์
- ภาคศึกษา 8 มี 7 จังหวัดคือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่
น่าน และแม่ฮ่องสอน

ภาคศึกษา 9 มี 5 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ หนองคาย เลย ขอนแก่น
และสกลนคร

ภาคศึกษา 10 มี 5 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม
กาฬสินธุ์ และนครพนม

ภาคศึกษา 11 มี 5 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์
และศรีสะเกษ

ภาคศึกษา 12 มี 7 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี จันทบุรี
ระยอง ตรัง และนครนายก

การดำเนินงาน แบ่งเป็นภาค จังหวัด และอำเภอ โดยมีศึกษาธิการ
เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีเทศบาลเป็นผู้ดำเนินการรับผิดชอบ ในการจัด
การศึกษาในระดับประถมศึกษา เฉพาะโรงเรียนในเขตเทศบาล โรงเรียนในระดับ
สูงกว่านี้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยอยู่ในสังกัด
กระทรวงศึกษาธิการ 3 แห่งคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และมหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ อยู่ในสังกัดของกระทรวง
สาธารณสุข มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อยู่ในสังกัดของกระทรวงเกษตร และมี
สถาบันชั้นอุดมศึกษาที่พำนักที่ผลิตครู คือวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นอยู่กับกระทรวง
ศึกษาธิการ ทั้งมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยวิชาการศึกษา ดำเนินงานภายใต้การควบคุม
ดูแลของสภามหาวิทยาลัย และสภาวิทยาลัยตามลำดับ

การบริหารงานบุคคล

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ทุกอย่างดำเนิน
ไปภายใต้กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบ การคัดเลือก บรรจุ แต่งตั้ง หรือการออก-

จากราชการของตำแหน่งต่าง ๆ เป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน สำหรับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนพหุพักตราช 2482 ได้แบ่งชั้นข้าราชการ นอกจากรัฐมนตรีเป็น 5 ชั้นคือ จัตวา ศรี โท เอก และพิเศษ ตำแหน่งข้าราชการพลเรือน นอกจากตำแหน่งการเมือง และตำแหน่งวิสามัญ มี เสมียนพนักงาน ประจำแผนก หัวหน้า-แผนก หัวหน้ากอง อธิบดี ปลัดกระทรวง⁵⁵

ในกานกระทรวงธรรมการ ก่อนปีพ.ศ. 2484 การแบ่งชั้นหน่วยงาน สำหรับราชการบริหารส่วนกลาง ได้จัดชั้นตำแหน่งงานในระดับกระทรวง กรม กอง เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ส่วนทางด้านราชการ ในส่วนภูมิภาค ยังคงมีธรรมการจังหวัด ธรรมการอำเภอ ดำเนินการในการตรวจตรา และควบคุมการจัดการศึกษา ตามที่ได้รับมอบหมายไปจากกระทรวงธรรมการ โดยอยู่ใน ความควบคุมของข้าหลวงตรวจการธรรมการ ที่ทางกระทรวงธรรมการแต่งตั้งไปดูแลการจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาค สำหรับระดับประถมศึกษา ได้มีผู้ตรวจการประถมศึกษา ซึ่ง จังหวัดคัดเลือกจากครูประชาบาลที่มีคุณสมบัติและความสามารถเหมาะที่จะตรวจโรงเรียน ประชาบาลในเขตอำเภอได้ แต่งานของผู้ตรวจการประถมศึกษาเป็นเพียงรายงานอำเภอ อำเภอเสนอจังหวัด จังหวัดเสนอภาคเท่านั้น จึงได้ยกเลิกตำแหน่งนี้ไป ในปี พ.ศ. 2497 ให้ตั้งศึกษาธิการอำเภอผู้ช่วยทำหน้าที่แทน⁵⁶ สำหรับตำแหน่งชั้นหัวหน้าของ สถานศึกษา ในระดับมหาวิทยาลัยมีบัญญัติราชการ ผู้อำนวยการ อธิการบดี (เป็นตำแหน่ง เดียวกันแต่เรียกชื่อต่างกัน) มีหน้าที่ควบคุมดูแลการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตาม-

⁵⁵กรมวิชาการ, ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา (เอกสารฉบับที่ 4 ชุดพัฒนาการทางการศึกษา, พระนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2505), หน้า 165.

⁵⁶"คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ 9821/2497 เรื่อง เลิกผู้ตรวจการประถมศึกษา" วิทยาจารย์, ปีที่ 53 ตอนที่ 11 (พฤศจิกายน, 2497), หน้า 442.

พระราชบัญญัติและข้อบังคับของมหาวิทยาลัย และมีเลขาธิการมหาวิทยาลัย เป็นผู้ช่วย
อธิการบดีในกิจการทั่วไปของมหาวิทยาลัย สำหรับในรัศมีคณะมีตำแหน่ง คณบดี
เป็นหัวหน้าคณะ และมีหน้าที่บังคับบัญชากิจการทั้งหลายของคณะ ศาสตราจารย์ รอง-
ศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ ตามลำดับ ซึ่งอำนาจของแต่ละตำแหน่ง
มีกำหนดเอาไว้ในพระราชบัญญัติของแต่ละมหาวิทยาลัย ตำแหน่งหัวหน้าสถานสำหรับ
โรงเรียนทั่วไป ก็คืออาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่

ต่อมาเมื่อพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2484
ตำแหน่งข้าราชการพลเรือนในกระทรวง ทบวง กรม นอกจากตำแหน่งการเมืองและ
ตำแหน่งวิสามัญโคถก เสนียนพนักงาน ประจำแผนก หัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง หัวหน้า-
กรม อธิบดี ปลัดกระทรวง⁵⁷ โดยคำว่าหัวหน้ากรมให้หมายความรวมถึงอธิบดี และ
อธิบดี ให้หมายความรวมถึงหัวหน้ากรมในส่วนราชการบริหารส่วนกลางของกระทรวง-
ศึกษาธิการ ก็คืออธิบดีจักษันตำแหน่งเช่นเดียวกัน สำหรับปี พ.ศ. 2485 ในส่วนราชการ
ส่วนภูมิภาค มีศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ซึ่งเป็นข้าราชการสังกัดสำนักงาน
ปลัดกระทรวง ทำหน้าที่ในการตรวจโรงเรียนทุกประเภทตามเดิม และมีหน้าที่ตรวจ
ตราสอดส่องการปฏิบัติหน้าที่ของบรรดาผู้มีหน้าที่ตรวจโรงเรียนในบังคับบัญชา นอกจากนี้
นี้ได้มีข้าหลวงตรวจการศึกษาธิการ เป็นผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการในส่วนภูมิภาค ตรวจ
ตราสอดส่องกิจการแผนกศึกษาธิการ และความประพฤติของข้าราชการในสังกัดกระทรวง
ศึกษาธิการ ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในกิจการแผนกศึกษาธิการ⁵⁸ สำหรับหน่วยงานอื่น-

⁵⁷ กรมวิชาการ, เรื่องเดิม, หน้า 178.

⁵⁸ "คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ป.25/2485 เรื่องกำหนดหน้าที่และอำนาจ
ข้าหลวงตรวจการศึกษาธิการภาค" วิทยากร เล่ม 42 ตอนที่ 1 (มกราคม, 2485),
หน้า 392.

ตำแหน่งนั้นคงเดิม ในปี พ.ศ. 2491 ได้กำหนดหน้าที่ในการตรวจโรงเรียนทุกประเภท
ในส่วนภูมิภาค โดยมอบให้ข้าราชการต่อไปนี้ดำเนินการควบคุม และรายงานผลต่อกระทรวง
คือ

"สำนักงานปลัดกระทรวง มีรองปลัดกระทรวง หัวหน้ากองกลาง หัวหน้ากอง-
การศึกษาผู้ใหญ่

กรมอาชีวศึกษา มีอธิบดี หัวหน้ากองโรงเรียน

กรมสามัญศึกษา มีอธิบดี ผู้ช่วยอธิบดี หัวหน้ากองโรงเรียนรัฐบาล หัวหน้า
กองโรงเรียนราษฎร์ หัวหน้ากองฝึกหัดครู

กรมพลศึกษา มีอธิบดี หัวหน้ากองกีฬา หัวหน้ากองการลูกเสือ"⁵⁹

ในปี พ.ศ. 2495 ตำแหน่งงานของกระทรวงศึกษาธิการในส่วนภูมิภาค
มีศึกษาธิการภาค ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ให้เหมาะกับการเปลี่ยนแปลง
ของการรวมท้องที่จังหวัดต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นเป็นภาค ในปีนี้ได้มีพระราชบัญญัติระเบียบ
บริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการ
แผ่นดินดังนี้คือ

"๑. ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ปลัดกระทรวง
เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาข้าราชการและควบคุมรับผิดชอบในราชการประจำ ของ
กระทรวงทั่วไป รองจากรัฐมนตรีลงมา โดยที่รัฐมนตรีเจ้าสังกัดจะเป็นผู้ควบคุมดำเนิน
งานในทางนโยบาย และมอบให้ปลัดกระทรวงควบคุมดำเนินงานประจำ

⁵⁹"การตรวจโรงเรียน" วิทยากร, ฉบับที่ ๑ ปีที่ 48 (มกราคม, 2492),
หน้า 76-77.

2. ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค กำหนดให้ภาคเป็นราชการส่วนภูมิภาค ให้หัวหน้าส่วนราชการประจำภาคของแต่ละกระทรวง ทบวง กรม มีอำนาจหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาข้าราชการส่วนภูมิภาคภายในเขตภาคตามสายงาน โดยกำหนดให้ผู้ว่าราชการภาคเป็นหัวหน้า มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาข้าราชการในส่วนภูมิภาคภายในเขตภาค ใ้ทุกกระทรวง ทบวง กรม เว้นแต่ข้าราชการตุลาการ และทหาร ส่วนจังหวัด ให้ขาดวงประจำจังหวัดซึ่งเปลี่ยนเรียกว่าผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าปกครองบังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบบริหารราชการในส่วนจังหวัดของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ โดยตรง ให้คณะกรรมการจังหวัดเป็นที่ปรึกษา และให้หัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดแต่ละคนเป็นเจ้าหน้าที่ร่วมดำเนินงานของกระทรวง ทบวง กรมนั้น ๆ

การบริหารราชการในส่วนอำเภอ ให้นายอำเภอเป็นหัวหน้าปกครองบังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบส่วนอำเภอของทุกกระทรวง ทบวง กรมโดยตรง ให้หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ ของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ซึ่งเดิมเรียกว่า กรมการอำเภอ เป็นผู้ช่วยหรือร่วมมือ ปฏิบัติราชการของกระทรวง ทบวง กรมนั้น ๆ

3. ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีเทศบาล และเพิ่มสุขาภิบาลขึ้นมา เพื่อดำเนินงานในชุมชนที่ยังไม่ถึงขนาดจัดเป็นเทศบาล"⁶⁰

สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ ตำแหน่งงานในส่วนกลาง คงเช่นเดียวกับกระทรวงอื่น ๆ คือมีปลัดกระทรวงเป็นผู้รับผิดชอบงานประจำของกระทรวงทั่วไป (ปลัดกระทรวง ใช้ชื่อในปี พ.ศ. 2476 เดิมในรัชกาลที่ 5 เรียกราชปลัดทูลฉลอง รัชกาลที่ 6 เรียกปลัดทูลฉลอง) มีรองปลัดกระทรวง ต่อมาในระดับกรมมีอธิบดี เป็นผู้รับผิดชอบงาน ในกรมแบ่งเป็น กอง เป็นแผนกมี รองอธิบดี หัวหน้ากอง หัวหน้าแผนก รับผิดชอบงานตามลำดับ ในส่วนภูมิภาค มีตำแหน่งงานคือ ศึกษาธิการภาค ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ

⁶⁰ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 463-465.

ในปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมาการศึกษาของเทศบาลมีเจ้าหน้าที่ควบคุมและบริหารการศึกษาของเทศบาล แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

“เจ้าหน้าที่ฝ่ายพนักงานประจำประเภทหนึ่ง ซึ่งมีปลัดเทศบาลและเจ้าหน้าที่การศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่สำคัญ เจ้าหน้าที่การศึกษาของเทศบาลอาจในฐานะเป็นหัวหน้าหมวด หัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง ผู้อำนวยการกอง หรือผู้อำนวยการฝ่าย สู้ดเขตขนาดและปริมาณศึกษาของเทศบาลแต่ละแห่ง และเจ้าหน้าที่ฝ่ายนโยบาย อีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ คณะเทศมนตรีซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารการศึกษาของเทศบาล และปกครองบังคับบัญชาพนักงานเทศบาลทั้งปวง นอกจากนี้ก็มีสภาเทศบาลซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นผู้พิจารณาอนุมัติงบประมาณการศึกษาที่ฝ่ายบริหาร คือคณะเทศมนตรีเป็นผู้เสนอ และควบคุมการบริหารงานของคณะเทศมนตรี”⁶¹

ในปี พ.ศ. 2500 แบ่งภาคการศึกษาเป็น 12 ภาค กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ (ศึกษาธิการภาค) เพื่อรับผิดชอบงานโดยเป็นข้าราชการส่วนกลาง สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พำหน้าที่ตรวจและแนะนำชี้แจงราชการอันเป็นหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ ให้การปฏิบัติราชการในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นเป็นไปตามกฎหมาย นโยบาย ระเบียบ แบบแผน คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของคณะรัฐมนตรี สำนักคณะรัฐมนตรี และกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนตำแหน่งราชการในส่วนภูมิภาคยังคงเดิม

สำหรับการควบคุมเกี่ยวกับตัวบุคคล ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน มี อ.ก.พ. กระทรวง และ อ.ก.พ.กรม ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย

⁶¹ กรมการปกครอง, เรื่องเดิม, หน้า 32.

และทางค่านกระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งคุรุสภาขึ้นมาในปี พ.ศ. 2488⁶² โดยรวม
กิจการของสมาคมคณาจารย์สมาคม ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2445 เข้าไว้ด้วย คุรุสภา
มีสภาพเป็นนิติบุคคล มีความสัมพันธ์กับกระทรวงศึกษาธิการตามพระราชบัญญัติคุรุ
สภา มีคณะกรรมการอำนวยการของคุรุสภา และได้ตั้งอนุกรรมการคุรุสภาประจำ
กระทรวง เรียกโดยย่อว่า "อ.ก.ค. กระทรวงศึกษาธิการ" และอนุกรรมการ คุรุสภา
ประจำกรมเรียกโดยย่อว่า "อ.ก.ค. กรม (ออกนามกรมนั้น ๆ)" เพื่อให้มีอำนาจหน้าที่
และปฏิบัติการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน สำหรับข้าราชการครูแทน
อ.ก.พ. กระทรวงศึกษาธิการ และอ.ก.พ. กรมนั้น ๆ

ในส่วนมหาวิทยาลัย มีสภามหาวิทยาลัยทำหน้าที่ อ.ก.พ. กระทรวงตามกฎหมาย
ว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน เว้นแต่การให้ความเห็นชอบในการลงโทษ ให้ออก
ปลดออกและไล่ออก และคณะกรรมการประจำคณะหรือคณะกรรมการประจำแผนกอิสระ
หน้าที่ อ.ก.พ. กรม ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน⁶³ ในส่วน
การศึกษาเทศบาล เมื่อมีระบบการศึกษาของเทศบาล ปีพ.ศ. 2478 . ตัวบุคคลอยู่ใน
ความควบคุมของคุรุสภา

การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานเป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ
พลเรือน และตามพระราชกฤษฎีกา กำหนดวิธีการคัดเลือกบุคคลซึ่งหลักใหญ่ในการ
พิจารณา พิจารณาถึงความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ และประสบการณ์ การ
ทำงานในระบับรัฐมนตรี เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว

⁶² เยื้อ วิชัยสิทธิ์, "คุรุสภาสมัยอาชีพรุ" วิทยากรย, ปีที่ 63
ฉบับที่ 10 (ธันวาคม, 2503), หน้า 775.

⁶³ สำนักงานอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประมวลพระราชบัญญัติ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2486 ถึง พ.ศ. 2502 รวม 6 ฉบับ (พระนคร:
โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511), หน้า 5 และ 9.

นายกรัฐมนตรี เป็นผู้พิจารณาคัดเลือก และพระมหากษัตริย์โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้ง
ส่วนตำแหน่งรอง ๆ ลงมาอยู่ในอำนาจของรัฐมนตรี อธิบดี เป็นผู้พิจารณาคัดเลือก
ตามลำดับและเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้

ในปี พ.ศ. 2479 มีพระราชกฤษฎีกา กำหนดวิธีการคัดเลือกบุคคลเพื่อ
บรรจุตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษในสำนักงานปลัดกระทรวงธรรมการ พุทธศักราช 2479
โดยได้กำหนดวิธีดำเนินการ การคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ดังนี้

ตารางที่ 1

หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อบรรจุตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษในสำนักงานปลัดกระทรวงกรรมการ

พหุศักราช 2479

ตำแหน่งที่คัดเลือก	บุคคลเลือก	เงื่อนไขการคัดเลือก	
		ตำแหน่งที่จะได้รับการพิจารณาคัดเลือก	จำนวนปีที่เคยดำรงตำแหน่งนั้นมา
1. ขาดลงตรวจการ
แผนกกรรมการ
ชั้น 1	อ.ก.พ. กระทรวง
กรรมการ	ขาดลงตรวจการแผนกกรรมการชั้น 2
กรรมการจังหวัดชั้น 1
อาจารย์ผู้ช่วยชั้น 1 หรือ
ครูเอกชน 1	ไม่น้อยกว่า 3 ปี
2. ขาดลงตรวจการ
แผนกกรรมการ
ชั้น 2	อ.ก.พ. กระทรวง
กรรมการ	กรรมการจังหวัดชั้น 1
อาจารย์ผู้ช่วยชั้น 1 หรือ
ครูเอกชน 1	
3. กรรมการจังหวัด
ชั้น 1	อ.ก.พ. กระทรวง
กรรมการ	กรรมการจังหวัดชั้น 2	ไม่น้อยกว่า 3 ปี
4. กรรมการจังหวัด
ชั้น 2	อ.ก.พ. กระทรวง
กรรมการ	ครูชั้น 1
กรรมการจังหวัดผู้ช่วย หรือ
กรรมการอำเภอชั้นพิเศษ	ไม่น้อยกว่า 3 ปี
5. กรรมการจังหวัด
ผู้ช่วย	อ.ก.พ. กระทรวง
กรรมการ	กรรมการอำเภอชั้นพิเศษ หรือ
ครูชั้น 1	
6. กรรมการอำเภอ
ชั้นพิเศษ	อ.ก.พ. กระทรวง
กรรมการ	กรรมการอำเภอชั้น 1	ไม่น้อยกว่า 2 ปี
7. กรรมการอำเภอ
ชั้น 1	อ.ก.พ. สำนักงาน
ปลัดกระทรวง
กรรมการ	กรรมการอำเภอชั้น 2	ไม่น้อยกว่า 3 ปี
8. กรรมการอำเภอ
ชั้น 2	อ.ก.พ. สำนักงาน
ปลัดกระทรวง
กรรมการ	ครูชั้น 3 และสอบไล่ได้ตามหลักสูตร
การสอบไล่เป็นกรรมการอำเภอของ
กระทรวงกรรมการ	ไม่น้อยกว่า 1 ปี

แหล่งที่มา: "พระราชกฤษฎีกา กำหนดวิธีวิธีการคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษในสำนักงานปลัดกระทรวงกรรมการ พหุศักราช 2479" วิทยากรย, เล่ม 36 ตอนที่ 7 (มกราคม, 2478-ธันวาคม, 2479), หน้า 1489-1491.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานในตำแหน่งกรรมการ ได้มีการกำหนดการสอบคัดเลือกโดย อ.ภ.พ. สำนักงานปลัดกระทรวงธรรมการ เป็นผู้รับผิดชอบ โดยผู้ที่จะมีสิทธิสมัครเข้าสอบสำหรับตำแหน่งกรรมการจังหวัด จะต้องเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ (ชาย) สังกัดกระทรวงธรรมการประจำรับราชการอยู่ในตำแหน่งไม่ต่ำกว่าข้าราชการพลเรือนชั้นตรี และมีลักษณะอันควรได้รับพิจารณาคัดเลือกเป็นข้าราชการพลเรือนชั้นโท ความความในมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนพุทธศักราช 2482⁶⁴ ส่วนกรรมการอำเภอผู้ที่มีสิทธิสมัครสอบเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ (ชาย) สังกัดกระทรวงธรรมการมีวุฒิไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 หรือประโยคครูมูล และรับราชการอยู่ในวันสมัครสอบติดต่อกันไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือมีความรู้ชั้นมัธยมปีที่ 3 และรับราชการอยู่ในวันสมัครสอบติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี ทั้งนี้ผู้บังคับบัญชาตำแหน่งหัวหน้าแผนกต้องรับรองว่า มีความสามารถและความประพฤติดีสมควรแก่ตำแหน่งกรรมการอำเภอ⁶⁵ การสอบ มีทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ โดยภาควิชาการสอบกฎหมายทั่วไป กฎหมายเกี่ยวกับงานในหน้าที่โดยเฉพาะ และระเบียบการต่าง ๆ ของกระทรวงธรรมการ ภาคปฏิบัติการสอบข้อเขียนเกี่ยวกับงานในหน้าที่กรรมการจังหวัด กรรมการอำเภอ สอบสัมภาษณ์ และพิจารณาผลงานและคุณสมบัติประกอบด้วย ผู้เข้าสอบคัดเลือกจะต้องสอบภาควิชาการได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 จึงจะมีสิทธิสอบภาคปฏิบัติการ และต้องได้คะแนนรวมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 จึงจะนับว่าสอบคัดเลือกได้ และพิจารณาบรรจุตามลำดับ ที่สอบได้และความเหมาะสมตามตำแหน่งที่มีอยู่ นอกนั้นให้ขึ้นบัญชีเอาไว้

⁶⁴ "แจ้งความกระทรวงธรรมการ เรื่องการสอบคัดเลือกเป็นกรรมการจังหวัด" วิทยากรย, เล่ม 40 ตอนที่ 9 (กันยายน, 2483), หน้า 1641.

⁶⁵ "ระเบียบการกระทรวงธรรมการ" วิทยากรย, เล่ม 40 ตอนที่ 3 (มีนาคม, 2482), หน้า 813.

จนกว่าจะมีการสอบคัดเลือกใหม่ และการส่งไปทำงานในระยะนี้ยังไม่มีการอบรม⁶⁶ มีเพียงการเรียกประชุมศึกษาธิการ หลังจากไปปฏิบัติงานแล้ว เพื่อซ่อมความเข้าใจ ในการปฏิบัติราชการตามนโยบายของรัฐบาล และเพื่อปรึกษาหารือ วางแนวการบริหารราชการในด้านการศึกษาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ. 2491 ได้มีการปรับปรุงหลักเกณฑ์การคัดเลือกศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอใหม่ โดยเปลี่ยนเป็นการอบรมและคัดเลือกเพื่อบรรจุแทน สำหรับศึกษาธิการจังหวัด มีหลักเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

1. ผู้ที่จะได้รับการคัดเลือกเพื่อแต่งตั้งเป็นศึกษาธิการจังหวัด ต้องได้รับการอบรมหลักและวิธีปฏิบัติราชการในหน้าที่ศึกษาธิการจังหวัด ตามที่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการจะได้ออกกำหนดเสียก่อน สำหรับข้าราชการชั้นโทเป็นเวลา 6 เดือน สำหรับข้าราชการชั้นตรี เป็นเวลา 1 ปี แต่ในกรณีที่จำเป็นจะต้องรับตำแหน่งการแต่งตั้ง ปลัดกระทรวงอาจสั่งลดกำหนดเวลาดังกล่าวแล้วนั้นลงมากก็ได้
2. ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นศึกษาธิการจังหวัด ต้องเป็นข้าราชการสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง แต่ผู้เข้ารับการอบรมเพื่อคัดเลือกเป็นศึกษาธิการจังหวัด อาจเป็นข้าราชการกรมใด ในกระทรวงศึกษาธิการก็ได้ เมื่อเข้ากรมสังกัดได้ตกลงและยินยอมแล้ว
3. ผู้ที่จะได้รับพิจารณาเข้ารับการอบรม เพื่อคัดเลือกเป็นศึกษาธิการจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติดังนี้
 - ก. เป็นชาย มีอายุไม่ต่ำกว่า 28 ปี บริบูรณ์
 - ข. มีความประพฤติดี มีนิสัยเป็นผู้ใหญ่ ไม่มีนิสัยโน้มหน้าไปในทางชู้สาว เล่นการพนัน หรือเสพสุราเป็นอาจณี และมีความเป็นอยู่ในครอบครัวเรียบร้อย

⁶⁶ สัมภาษณ์คุณมงคล ศรีไพรวรรณ หัวหน้ากองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2513, เวลา 9.30-11.30 น.

ค. มีอัยยาศัยเหมาะสมแก่การปกครอง และการจัดการงาน เอาใจใส่
ในการทำงาน ใจใจได้ในทางการเงิน

ง. เป็นข้าราชการชั้นโท หรือเป็นข้าราชการชั้นตรีซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่จะ
เลื่อนชั้นเป็นชั้นโทได้

จ. มีประวัติการรับราชการดี มีสมรรถนะในการทำงาน

ฉ. มีวุฒิป.ม. หรือ พ.ม. เป็นอย่างต่ำ หรือมีวุฒิป.ป. หรือ
พ.ป. และได้ดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอหรือศึกษาธิการจังหวัดมาแล้ว
ไม่ต่ำกว่า 3 ปีบริบูรณ์

ช. มีวุฒिवิชาสามัญ ชั้นมัธยมปีที่ 6 เป็นอย่างต่ำ

ฅ. เคยเป็นครูทำการสอนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปีบริบูรณ์ หรือเคยเป็น
ครูใหญ่มาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปีบริบูรณ์

4. ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ราชการดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเสมอผู้ที่มีคุณ
ลักษณะบริบูรณ์ตามข้อ 3 ทอปดัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นคราว ๆ โดยแสดงถึง
รายการขอเท็จจริงเกี่ยวกับคุณลักษณะโดยละเอียดชัดเจน ว่าสมควรได้เข้ารับการ
อบรม เพื่อคัดเลือกแต่งตั้งเป็นศึกษาธิการจังหวัด เมื่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
พิจารณาสั่งให้รับไว้แล้ว ก็จะได้ขึ้นทะเบียนไว้เพื่อดำเนินการอบรม และคัดเลือก
ต่อไป

ก. ข้าราชการประจำภาค หรือศึกษาธิการจังหวัด เสนอข้าราชการสังกัด
จังหวัดนั้น ๆ โดยผ่านทางข้าหลวงตรวจการศึกษาราชการภาค

ข. ข้าหลวงตรวจการศึกษาราชการภาค เสนอข้าราชการสังกัดภาคนั้น ๆ

ค. ข้าราชการตำแหน่งหัวหน้ากองขึ้นไปในสำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ เสนอข้าราชการสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ง. อธิบดี กรมสามัญศึกษา อธิบดีกรมอาชีวศึกษา เสนอข้าราชการสังกัด
กรมนั้น ๆ

กระทรวงศึกษาธิการถือว่าผู้มีหน้าที่เสนอต้องรับผิดชอบและได้พิจารณาหลักฐาน โดยละเอียดรอบคอบ ก่อนที่จะเสนอผู้หนึ่งผู้ใดให้เข้ารับการอบรม โดยคำนึงว่า ตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญมาก⁶⁷

สำหรับศึกษาธิการอำเภอ การคัดเลือกบุคคลบรรจุแต่งตั้งเป็นศึกษาธิการอำเภอ จะต้องเป็นผู้ที่ได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรวิทยวิธีปฏิบัติราชการในหน้าที่ศึกษาธิการอำเภอ และสอบคัดเลือกได้ ในการอบรมคัดเลือกเป็นศึกษาธิการอำเภอตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ การคัดเลือกบุคคลเข้ารับการอบรมเป็นหน้าที่ของศึกษาธิการจังหวัดและข้าหลวงตรวจการศึกษาธิการภาค คัดเลือกข้าราชการที่เหมาะสมส่งเข้ารับการอบรม โดยประกาศรับสมัครข้าราชการที่มีความประสงค์ขอเข้ารับการอบรมเป็นศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดคัดเลือก เสนอชื่อส่งเข้าอบรมต่อข้าหลวงตรวจการศึกษาธิการภาค และข้าหลวงตรวจการศึกษาธิการภาคคัดเลือกจากรายชื่อที่ข้าราชการจังหวัดขอส่งเข้ารับการอบรม เพียงเท่าจำนวนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้สำหรับภาคแล้ว เสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อกระทรวงพิจารณาและอนุมัติให้ภาคส่งเข้าอบรม สำหรับผู้ที่ได้รับคัดเลือก เพื่อจะให้เข้ารับการอบรมเพื่อสอบคัดเลือก จะต้องมีความประพฤติดีดังนี้

1. เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ
2. เป็นชาย มีสัญชาติไทย อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์
3. มีวุฒิสามัญประโยคมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า และวุฒิศู ป.ป. หรือ พ.ป. เป็นอย่างต่ำ
4. มีนิสัยซื่อสัตย์สุจริต มีความประพฤติดี เป็นผู้ใหญ่ มีความเป็นอยู่ในครอบครัว ร่าเริงเรียบร้อย และมีหลักฐานดี และไว้วางใจได้ในการเงิน ไม่มีนิสัยโน้มน้าวไปในทางชั่ววอก ชอบเล่นการพนัน หรือชอบเสพย์สุรา

⁶⁷ "หลักเกณฑ์การคัดเลือกศึกษาธิการจังหวัด" วิทยากรย์, ปีที่ 47 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน, 2491), หน้า 142-144.

5. มีนิสัยเหมาะสมแก่งานการปกครอง การจัดหางาน เอาใจใส่ในการทำงาน มีประวัติการรับราชการดี และมีสมรรถภาพในการปฏิบัติงานดี
6. เคยเป็นครูข้าราชการสอนมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือเป็นครูใหญ่มา ไม่น้อยกว่า 1 ปีบริบูรณ์ หรือเป็นข้าราชการสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
7. เคยปฏิบัติราชการในส่วนภูมิภาคมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปีบริบูรณ์
8. มีเวลาราชการไม่น้อยกว่า 5 ปี บริบูรณ์

ระยะเวลาในการอบรมให้มีระยะเวลา 1 ปี หรืออาจจะลดกำหนดเวลา อบรมให้น้อยลงได้ตามแต่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการจะได้อำนาจให้เหมาะสม⁶⁸

หลักสูตรการอบรม (รายละเอียดเสนอไว้ในภาคผนวก) แบ่งเป็นภาควิชาการ และภาคปฏิบัติ ภาควิชาการมีการอบรมเกี่ยวกับความรู้กฎหมายทั่วไป กฎหมายเกี่ยวกับงานในหน้าที่ ระเบียบการต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงาน วิชาครูและหลักการ ศึกษา ส่วนภาคปฏิบัติเป็นการฝึกเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน เมื่ออบรมเรียบร้อยแล้ว คัดเลือกซึ่งให้คะแนนการอบรม การสอบข้อเขียน การสอบสัมภาษณ์⁶⁹

การคัดเลือกนั้นให้คะแนนการสอบข้อเขียนตั้งแต่ร้อยละ 50 และได้คะแนนรวม ร้อยละ 60 ขึ้นไป จึงจะถือว่าได้รับคัดเลือก แต่งตั้งเป็นศึกษาธิการอำเภอ

สำหรับการคัดเลือกครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือหัวหน้าสถานศึกษา ในสังกัด ของกระทรวงศึกษาธิการ แยกต่างกันไปตาระดับของโรงเรียน และเป็นไปตาม หลักเกณฑ์แต่ละกรมจะพิจารณา ส่วนหัวหน้าสถานศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย มีกำหนด

⁶⁸ "หลักเกณฑ์การอบรมและการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุแต่งตั้งเป็นศึกษาธิการ-
อำเภอ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ" วิทยากร, ปีที่ 51 ฉบับที่ 1 (มกราคม,
2495), หน้า 95-97.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98-103.

เอาไว้ในพระราชบัญญัติของแต่ละมหาวิทยาลัย สำหรับในช่วงเวลานี้ สรุปการคัดเลือก
ได้ดังนี้

อธิการบดี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง⁷⁰ โดยคำแนะนำของ
สภามหาวิทยาลัยผู้มีคุณวุฒิดังต่อไปนี้

1. ใ้รับปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยนี้ หรือเทียบเท่ากันในวิชาที่มีการสอน
ในมหาวิทยาลัยนี้ หรือ

2. ใ้รับปริญญาชั้นใดชั้นหนึ่งของมหาวิทยาลัยนี้ หรือเทียบเท่ากันในวิชาที่
มีการสอนในมหาวิทยาลัยนี้ และได้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยมาแล้วไม่น้อยกว่า
5 ปี หรือเคยดำรงตำแหน่งกรรมการของมหาวิทยาลัยนี้

มหาวิทยาลัยตำแหน่งที่สำคัญอีกตำแหน่งหนึ่งคือ เลขาธิการ มีหน้าที่ค้ำงาน
ธุรการของมหาวิทยาลัย ผู้จะใ้รับการคัดเลือกต้องมีวิษะฐานะไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี
ของมหาวิทยาลัยนี้ หรือเทียบเท่ากันในวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยนี้ และได้ทำการ
สอนวิชาในมหาวิทยาลัยนี้ มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือใ้รับราชการมาแล้วไม่น้อย
กว่า 15 ปี

ในระคับณะของมหาวิทยาลัย มีคณะที่ใ้รับฉัคชอบในกิจการของคณะ คณะใ้
สภามหาวิทยาลัย เลือกตั้งจากบรรดาหัวหน้าแผนกวิชาในคณะนั้น ๆ

การใ้กอบรมผู้บริหาร ในช่วงเวลานี้ยังไม่มีการทำอย่างจริงจังจึงที่พอจะนับใ้
ว่าเป็นการใ้กอบรมผู้บริหารก็คือ การอบรมศึกษาธิการ ก่อนที่จะใ้สอบคัดเลือก วิชา
การใ้ให้การอบรมแก่ศึกษาธิการ มีวิชาที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา นอกจากครั้งนี้
แล้วไม่ว่าจะมีการประชุม อบรม หรือสัมมนา ศึกษาธิการ หรือครูใหญ่ จะเป็นใ้รูปชี้แจง
นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ หน้าที่ใ้ในความใ้ฉัคชอบของผู้บริหารระดับนั้น ๆ
ซึ่งจัดเป็นหลายแบบคือ อบรมใ้ให้ความรู้แก่ผู้ที่จะไปรับตำแหน่งใหม่ ใ้รู้วิษิปฏิบัติราชการ
ใ้หน้าที่โดยทั่ว ๆ ไป และการเขาสมาคมติดต่อกับบุคคลใ้เป็นไปด้วยดี⁷⁰ สำหรับ-

⁷⁰ กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี พหุศักราช 2485 (พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2492), หน้า 97.

ผู้ที่กำลังปฏิบัติราชการอยู่จะมีการเรียกมาอบรมหรือประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชี้แจงนโยบาย หรือให้ความรู้ใหม่ ส่วนครูใหญ่ก็มีการให้ความรู้ในการจัดการศึกษาแผนใหม่ หรืออบรมทางด้านวิชาการ ซึ่งการจัดทำเป็นงานสำหรับทางด้านศึกษาธิการ สำนักงาน ปลัดกระทรวงเป็นผู้ดำเนินงาน ส่วนครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ก็อยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละกรมกอง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 เป็นต้นมา เริ่มมีสถานที่ให้การศึกษากันสาขาวิชาการบริหารการศึกษาแห่งแรกของไทยคือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ถือได้ว่าเป็นสถาบันแรกที่เริ่มมีการผลิตผู้บริหารการศึกษา ซึ่งผู้ที่เข้าศึกษาในสาขาวิชานี้ ส่วนมากเป็นผู้ที่กำลังทำหน้าที่ในการบริหารการศึกษาคือ ศึกษาธิการ ซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการ ส่งมาศึกษาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งการศึกษาในสาขาวิชานี้ทางวิทยาลัยได้จัดตั้งการสอนด้าน วิชาการโดยทั่วไป วิชาครู และวิชาเฉพาะสาขาวิชาการบริหารการศึกษาคด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาผู้บริหาร และงานของวิทยาลัยได้ขยายตัวขึ้นเป็นลำดับ

การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา

แหล่งการเงินสำหรับกาจัดการศึกษา ในระยะนี้ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. งบประมาณ เป็นเงินที่ได้รับจากงบประมาณแผ่นดิน โดยรัฐบาลเป็นผู้จัดสรรให้ และผ่านการพิจารณาจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว งบประมาณที่ใช้ในการศึกษา เป็นเงินใช้จ่ายสำหรับสถานศึกษาของรัฐบาล และเป็นเงินอุดหนุนสำหรับโรงเรียนเทศบาล โรงเรียนราษฎร์ งบประมาณระหว่างปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2501 มีดังนี้⁷¹

⁷¹ กองการวิจัย, วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2475-2498 (สระบุรี: โรงพิมพ์ปากเพรียว การช่าง 2, 2499).

ม.ล. มานิจ ชุมสาย, ประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย (พระนคร: กองการสัมพันธต่างประเทศ, 2498), หน้า 137.

รายงานการศึกษา ปีการศึกษา 2504 (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา), หน้า 22.

<u>ปี พ.ศ.</u>	<u>งบประมาณที่กระทรวงศึกษาธิการได้รับ (บาท)</u>
2475	4,986,406
2476	6,031,494
2477	8,379,429
2478	10,095,390
2479	11,181,402
2480	12,054,677
2481	15,370,051
2482	7,419,233 (9 เดือน)
2482-2483	18,944,230
2484	19,292,906
2485	16,915,324
2486	18,932,797
2487	23,729,447
2488	23,965,336
2489	28,404,965
2490	38,439,147
2491	91,266,704
2492	95,989,761
2493	128,201,276
2494	158,392,286
2495	215,595,022
2496	273,139,779
2497	300,987,713
2498	250,979,271
2499	268,719,768
2500	904,352,355
2501	1,201,794,658

2. เงินค่าเล่าเรียน เป็นเงินที่เก็บจากนักเรียน เพื่อนำมาสมทบให้กับเงินงบประมาณแผ่นดินสำหรับโรงเรียนรัฐบาล และใช้จ่ายในการดำรงโรงเรียนสำหรับโรงเรียนเอกชน เงินค่าเล่าเรียนของโรงเรียนรัฐบาล โดยยกเว้นการเก็บค่าเล่าเรียน ตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ 6 ลงมา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2492⁷² และใช้เงินจากงบประมาณอย่างเดียวกัน

3. เงิน ก.ศ.ส. เป็นเงินการกุศลเพื่อช่วยการศึกษาและสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการเริ่มได้รับตั้งแต่ พ.ศ.2491⁷³ เป็นต้นมา เป็นเงินที่ได้จากการที่เวลาซื้อของประเภทฟุ่มเฟือย เช่น บุหรี่ เหล้า จะต้องปิดแสตมป์ ก.ศ.ส. กระทรวงการคลังเป็นผู้เก็บ กระทรวงศึกษาธิการมีความจำเป็นต้องใช้เพื่อการศึกษา ขอได้ 75 % ทางคาบสาธารณสุข 25 %⁷⁴ เงินที่ได้มา โดยมากใช้เป็นเงินค่าก่อสร้างอาคารที่กิน ค่าปรับปรุงอาคารสถานที่ เงินกู้เพื่อช่วยเหลือโรงเรียนราษฎร์ และค่าช่วยเหลือเด็กใหม่ที่ย้ายมาเป็นต้น การปิดแสตมป์ ก.ศ.ส. ได้ยกเลิกไปในปี พ.ศ.2505⁷⁵

4. เงินช่วยการประถมศึกษา เป็นเงินที่ได้มาโดยมีวัตถุประสงค์สำหรับใช้จ่ายในการบำรุงการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นส่วนรวม ชายที่บรรลุนิติภาวะทุกคนที่อยู่ในราชอาณาจักร (ยกเว้นผู้มีอายุครบ 55 ปีบริบูรณ์ ภิกษุสามเณร บาทหลวง ครูสอนศาสนาคริสเตียน ทหารหรือตำรวจประจำการ หรืออยู่ในกองหนุนประเภทหนึ่ง หรือผู้พ้นจากราชการทหารประเภท 1) มีหน้าที่ต้องเสียเงินประเภทนี้ ในอัตราคนละ 11 บาท

⁷²กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเติม, หน้า 451.

⁷³เรื่องเดียวกัน, หน้า 472.

⁷⁴สัมภาษณ์ ม.ส.ปิ่น มาลากุล อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม, วันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2514, เวลา 10.45-11.30

⁷⁵"กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับครู" วิทยากร, ปีที่ 61 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน, 2505), หน้า 704.

คือปี กรมสรรพากรแห่งกระทรวงการคลัง เป็นผู้มีอำนาจควบคุมจัดเก็บ เริ่มเก็บ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 และโดยยกเลิกในปี พ.ศ. 2494⁷⁶ และในเชิงงบประมาณแผ่นดิน นางเคียว

5. เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในด้านการศึกษาจากหลายประเทศ องค์การใหญ่ที่ให้ความช่วยเหลือเช่น องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ องค์การบริหารวิเทศกิจของสหรัฐอเมริกา มูลนิธิฟูลไบรท์ และยังมี การช่วยเหลือเป็นพิเศษระหว่างประเทศ และองค์การระหว่างกลุ่มประเทศ ซึ่งได้ให้เงินช่วยเหลือในด้าน การจัดการศึกษา โดยให้เงินค่าอุปกรณ์การศึกษา หุนการศึกษา เป็นต้น เงินช่วยเหลือนั้นอาจจะเป็นเงินที่ประเทศอื่นโอนมาโดยตรง หรือเป็นเงินที่นำมาสมทบกับเงินไทยเพื่อใช้จ่ายในโครงการพัฒนาการศึกษาต่าง ๆ

6. เงินรายได้อื่น ๆ เช่นเงินผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา เงินบริจาค หรือเงินที่ผู้ถือหุ้นให้ โดยมีความมุ่งหวังให้ใช้จ่ายตามที่เห็นสมควรที่จะเป็นประโยชน์แก่สถานศึกษา เงินค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เงินเรี่ยไร เงินรายได้พิเศษจากการหาเงินของแต่ละสถานศึกษา เพื่อนำมาใช้ทำประโยชน์ในสถานศึกษาของตนตลอดจนเงินเทศบาล ซึ่งเป็นรายได้ของเทศบาลโดยเฉพาะ และนำมาใช้ในการจัดการศึกษาของเทศบาล นอกจากนี้ยังมีเงินอีกประเภทหนึ่ง คือกระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือบริจาคเงินสร้างโรงเรียนประชาบาลแบบถาวรโดยจ่ายเงินสมทบให้

⁷⁶ สุวรรณี รื่นยศ, "เงินช่วยการประถมศึกษา" วิทยากร, เล่ม 39 ตอนที่ 7 (กรกฎาคม, 2482), หน้า 2 และ 4.

สรุป

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 นโยบายในการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป เน้นการศึกษาเพื่อให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาพอควรแก่สภาพ ตามกำลังปัญญาและกำลังทรัพย์ โดยให้การศึกษาทั้งด้านจริยศึกษา พหุศึกษา และพลศึกษา ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 นโยบายการศึกษาเน้นการอาชีวศึกษา ในมีความรู้ประกอบอาชีพได้ และได้เพิ่มการจัดการศึกษาทางหัตถศึกษาเข้าไว้เป็นองค์ประกอบที่ 4 การจัดองค์กรการบริหารการศึกษาอันมีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นคือเทศบาล สำหรับภาระกระทรวงศึกษาธิการนั้น ยังคงรับผิดชอบการศึกษาทุกระดับ หน่วยงานที่เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานี้ก็คือปี พ.ศ. 2476 มี สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี กรมพลศึกษา กรมศิลปากร เพิ่มขึ้นและยุบกองธรรมการมณฑล และกองธรรมการจังหวัด ปี พ.ศ. 2481 ยุบกรมศึกษาธิการ เพิ่มกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการ ปี พ.ศ. 2484 เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2494 บกกองประชาศึกษาเป็นกรมสามัญศึกษา ปี พ.ศ. 2499 ตั้งกรมการฝึกหัดครู ในด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัย ยังแยกสังกัดกันขึ้นอยู่กับกระทรวงต่าง ๆ การดำเนินงานของส่วนกลาง แบ่งเป็นกรม กองต่าง ๆ รับผิดชอบจัดการศึกษา ในส่วนภูมิภาค ปี พ.ศ. 2495 มีการแบ่งภาคการศึกษา แขนงมณฑลซึ่งยุบไป และมีเจ้าหน้าที่แต่งตั้งจากส่วนกลางไปควบคุมดูแลในการจัดการศึกษา ในส่วนมหาวิทยาลัยก็มีสภามหาวิทยาลัยทำหน้าที่ควบคุมการดำเนินงาน

การบริหารงานบุคคล ตำแหน่งงานต่าง ๆ การคัดเลือก บรรจุ แต่งตั้ง เป็นไปตามกฎหมาย การควบคุมตัวบุคคล ทางด้านกระทรวงศึกษาธิการ มีคุรุสภาซึ่งได้ตั้งอนุกรรมการคุรุสภาประจำกระทรวง (อ.ก.ค. กระทรวงศึกษาธิการ) และอนุกรรมการคุรุสภาประจำกรม (อ.ก.ค. กรม...) ทำหน้าที่แทน อ.ก.พ. กระทรวงศึกษาธิการ และ อ.ก.พ. กรมนั้น ๆ ซึ่งรวมถึงคุรุที่ให้ทางเทศบาลมีตัวไปสอนในโรงเรียนเทศบาลด้วย ในส่วนมหาวิทยาลัยมีสภามหาวิทยาลัยทำหน้าที่-

อ.ก.พ. กระทรวง คณะกรรมการประจำคณะทำหน้าที่ อ.ก.พ. กรม การฝึกอบรม
 ผู้บริหารโดยเฉพาะ, ยังไม่ได้ดำเนินการ มีเพียงการประชุมอบรมสัมมนาเพื่อชี้แจง
 นโยบายเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเท่านั้น ส่วนในด้านการผลิตผู้บริหารการศึกษา
 ปี พ.ศ. 2496 เริ่มมีการรับนิสิตเข้าเรียนในสาขาวิชาบริหาร การศึกษาของวิทยาลัย
 วิชาการศึกษาประสานมิตร ซึ่งถือเป็นการพัฒนาผู้บริหาร เพราะผู้ที่เรียนส่วนมากกำลัง
 ทำหน้าที่บริหารการศึกษา เงินที่ใช้ในการจัดการศึกษาได้มาจากเงินงบประมาณแผ่นดิน
 เป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นได้จาก ค่าเล่าเรียน เงิน ก.ศ.ส. เงินช่วยการศึกษา
 เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ เงินรายได้ของสถานศึกษาและเงินรายได้ของเทศบาล
 เพื่อใช้ในกิจการ ของโรงเรียนเทศบาล.